

DESCRIPTIONIS INDIÆ OCCIDENTALIS,

LIBER SEXTUS.

NOVA GALÆCIA.

C A P. I.

Novæ Galæciæ limites, provinciæ, Cæli solique qualitates, fructus.

NOVA GALÆCIA, quæ & *Guadalaia* à primaria urbe, & nonnumquam *Xalisco* à principali provincia ab Hispanis appellatur, conventum juridicum per se hodie constituit secundum hodiernam Hispanorum partitionem: Finesque habet ad ortum quidem & Aquilonem portum *Navidad* & *Chiapalam* paludem, quæ illam dividit à Nova Hispania; ad occasum fretum *California*, licet & terras ad Favonium porro fitas includat, ad Corum vero atque Arctum vastas & parum cognitatas regiones, in quas indeterminatis limitibus patescit; quæque quoquomodo ab Hispanis culturæ paulo pluribus

quam centum leucis in latitudinem dicuntur patere, & à portu Nativitatis secundum oræ maritimæ ductum circiter trecentis.

Hæc præfectura plurimas complectitur provincias particulares, quarum principes sunt, *Guadalaia*, *Xalisco*, *los Zacatecas*, *Chiametla*, *Culuacan*, *Cinaloa*, *Nova Biscaya*: limitanæ autem *California*, *Cibola*, *Quivira*, *Nova Mexicana*: de quibus singulis suis locis atque ordine agetur.

In omnibus hisce regionibus aër magis temperatus est quam frigidus: Junio Julio atque Augusto crebri nimbi atque tonitrua accidunt: non rari quoque terræ motus, majoribus & firmioribus ædificiis potissimum metuendi. Cælo alioquin gaudent sereno, & rarissimè, præterquam pluviis mensibus, nubilo; Solum hic cessantibus pluviis est aridius minimeque uliginosum: venti hic ut plurimum valide perflant & maxime ab Australi plaga; pluvix plerumque densiores & nimborum in modum concitata. Ros matutinus liberalior; circa festum Nativitatis nonnumquam pruina & levi gelu tentantur: cæterum omnes hæ provinciæ admodum sunt salubres, & valetudini incolarum ad provecam usque ætatem amicissimæ, & pestilentix quam minimum obnoxix. Habent tamen & pestem suam, maximam Mosquitorum colluviem, & Cimicum copiam, tam grandium ut fabas dicantur æquare, & virulentis suis moribus pustulas excitare juglandum mole: nec à scorpionibus immunes sunt, sed ictus eorum minime læthales sunt, siquidem exquisito viginti quatuor horarum dolore expunguntur, aut cidoneorum succo curantur.

Solum magis montosum est quam planum; magna sui parte arenosum, nonnumquam & argillosum: petrx hic frequentes, nulla tamen marmora, aut lapides aliquis pretii hætenus hic reperta legimus: ædificiorum parietes plerumque luto aut limo concinnantur.

Quatuor ab urbe *Guadalaia* leucis, secus viam quæ ad *Zacatecas* ducit, mons in summam assurgit altitudinem, ita ut ascensum illius atque descensum leucæ spacio definiant, equis aut aliis jumentis inaccessus: reliqui quoque montes in illis partibus admodum asperi sunt atque silvosi, ubi ingentes pinus & procerissimæ quercus videntur, & magna luporum copia alitur.

Metallorum præsertim argenti atque æris magna hic reperitur copia; auri hætenus

tenus nihil, & ferri aut chalybis perparum. Metallis autem omnibus, ut plurimum admixtum reperitur plumbum, crebrique lapides quos vocant *Margaritas* & *Chalcivitas*; etiam gemmæ quas Nephriticis affectibus mederi volunt.

Solum multis partibus nitrosum deprehenditur, unde hic salem è pluviali aqua coquunt.

Maximus harum regionum fluvius est *Barrania*, qui è lacu Mechuacano se effundens, citus fertur versus Corum, & quatuor ab urbe Guadalajara leucis de Cataracte decem orgyas alto se præcipitans, evolvitur in mare Australe; nusquam vado transitur, sed ratibus quæ è cannis atque cucurbitis compinguntur, ut plurimum trajicitur, quibus homines cum impedimentis insident, & equis juxta fluitantibus à barbaris natantibus ad adversam ripam non sine discrimine propelluntur.

In provincia *Ycatlan* lacus est ingens, viginti; aliusque in *Zacualco* duodecim leucas ambiens; lætissimis pascuis in ambitu & jumentorum copia uterque celebris.

cap. 3. In omnibus pene convallibus hic abunde crescit arbor *Misquitl*, quam superiori libro descripsimus, ferens siliquas oblongas pendulas, haud dissimiles carobis: & ejusdem generis planta quam vocant *Guamocheu*; Vtriusque fructus vulgo à barbaris in cibis usurpantur. Inter arbores autem quæ hic frequentissimæ, magnitudine præcellit *Zeybo*, Oviedo *Ceiba*, qui mira narrat de vastitate harum arborum; materies tamen illius spongiosa fere inutilis est, neque ad fabricas adhibetur: fructus 20 fert instar siliquarum, rotundos, plenos subtili quadam lana, quæ siliquis præ maturitate dehiscens in auras dispergitur: Umbram quam facit hæc arbor, hominibus salubrem esse prædicant. Plurimæ quoque hic reperiuntur *Tuna* quæ quidem exquisitos fructus ferunt, sed *Coccinillam* minus laudatam.

l. 9. c. 11.

Porro cidonia mala, pyraque, ficus, persica præcocia, & quæ Melocotones appellantur, aliique fructus Europæi hic tam ubertim proveniunt atque perfecte maturantur, ut Hispanienses fructus longe præcellant: cerasi vero ita ramis foliisque luxuriant, ob terræ fecunditatem atque humiditatem, ut rariores fructus ferant: nec oleæ hic suos ferunt fructus ob formicarum multitudinem, quæ radices illarum suffodiunt. Campestria loca pabulum omnis generis abunde animantibus subministrant: sponteque producant tuberis subterranei quoddam genus, (quod Hispani vocant *Castanvelam*,) porcis saginandis haud secus utile quam glandes aut castaneæ. Triticum quoque clementer patitur solum & plerumque sexaginta modios reddit pro uno; Mayzii etiam ducentos & interdum plures: Secale atque hordeum non magni faciunt Indigenæ, neque iis indigent, legumina vero atque olera Europæa & diligenter & cum magno colunt emolumento: Axi de quo alibi diximus, imprimis abundant: Cedavilla denique, qua equorum scabiem & ulcera curant.

Satorum in hisce regionibus pestis sunt formicæ; nec non picæ, exiles quidem illæ nec passeribus multum majores, sed tanto numero, ut integram segetem, ubi semel aristis incubuerint, prosternant atque conculcent, neque clamore aut aliis 40 terriculamentis deterreantur.

Fluvii piscibus abundant & sylvæ feris, haud secus quam in Nova Hispania. Apum denique infinita hic copia, quæ aculeis destituuntur, & plurimum in concavis arborum truncis mellificant.

C A P. II.

Indigenarum ingenia, mores, instituta; Hispani incolæ.

INDIGENÆ harum provinciarum ingenio sunt admodum versatili, & levi de 50 causa mutant domicilia; & non raro libertatis atque immunitatis à tributis causa, in silvas & solitudines se subducunt, ibidemque ad antiquos mores & immanes consuetudines relabuntur: Industrii quidem sunt & sagaces, admodumque dociles etiam eorum quæ religionem spectant, verum segnes & laborum imprimis impatientes, ad quos vix ægre, & non nisi magna mercede se patiuntur traduci. Statura corporis paulo majores sunt quam Mexicani: amiciunt se indusiis gossypinis, & palliis

palliis quadratis è *Maguey* gentilitio illorum more contextis, quæ duabus fibulis supra humeros connectunt. Storeas junceas usurpant pro lectis, quas gossypinis stragulis integunt: virides lapillos & conchylia quædam elegancia brachiis, cruribusque, ornatus causa circumligant: Nulla re impensius utuntur aut magis delectantur quam choreis, quibus totos dies ad inconditum & raucum lignei tympani sonitum picti corpora & variis plumis ornati, cantillantes indulgent, & computationibus ad ebrietatem usque occurrunt; nulla ipsis divitiarum cupiditas; perexigua terram colendi cura; *Maguey* tantum diligentius colunt, idque potus gratia: Fructibus cujusdam arboris, quo s *Tecomates* vocant (arbor est grandis & moro frondibus non absimilis, quæ fructus fert instar cucurbitarum, varia forma & mole) pro vasis utuntur, adeo interdum grandibus ut *Azumbrem* (mensura est Hispanica quæ, ut notat *Clusius*, capit rerum liquidarum libras tres & uncias quatuor; respondetque binis sextariis veterum, quorum sex congium efficiebant, sive libras decem) liquoris contineant: victitant ut plurimum carnibus, unde & gallinas alunt magno numero. *Mayzio* tosto vel etiam pisto, pro pane vescuntur, *Cacao* autem tritum admista *mayzii* tosti portione pro obsonio usurpant; liquorem *Maguey* aut *apozema* è *Cacao* & *Mayzio* pro vino. Ut plurimum quoque *Cacao*, *Mayzium*, *Axi* aliave aromata in pollinem trita, aqua miscent, eamque sorbillant; talemque pollinem, dum iter faciunt, in sacculis coreaciis solent circumgestare. *Gossypio* quidem abundant, ejusque texendi haud ignari sunt, sed agnata inertia illud colere aut colligere negligunt. Olim quidem ligneis palis terram subigebant, nunc ligonibus ad Hispaniæ normam fodere didicerunt.

Pagatim quoque jam degunt, habentque, suos Regulos, judices, prætores atque apparitores, secundum consuetudines Hispaniæ. Et Reguli quidem hæreditario jure succedunt, reliqui ministri à Præfectis regiis constituuntur. Summa ipsis infamiæ nota, tonderis nihilque magis ambiunt quam bellicæ fortitudinis gloriam. Ad annum Domini 1610 LXXXII (ut ab idoneis authoribus observatum inveni) pauci *Mestizi*, id est, ex Hispano & Inda, vel contra geniti, quos hybridas veteres vocabant, in hisce provinciis reperiebantur: multi autem nigritæ, qui hic nati, industria & laborum tolerantia Africanos longe dicuntur superare. Atque hæc quidem de gentibus hisce in communi dicta sunt.

Particulatim autem commemorantur *Cazcanes*, qui ad fines *Zacatecarum* degunt, lingua moribusque à cæteris diversi: *Guachachiles* itidem idiomate differentes; Denique *Guamara*, quorum idioma supra modum concisum, difficillime (uti & cæterorum) addiscitur; atque hæc quidem nationes, ubi pagatim degere assueverint, paulatim cicurantur; verum furtis & latrociniis adeo sunt dediti, ut vagari malint & à consortio Christianorum abhorreant.

Hispani autem qui in hisce provinciis degunt, mercaturam ut plurimum exercent & in metallicis occupantur; non pauci & pascendo pecori & armentis nutriendis aut agris colendis vacant. Licet autem Sacchari cannæ uberrime hic proveniant, non tamen easdem excolunt, non magis quam *Tunas* licet hic integræ illarum silvæ reperiantur, & quidem una, ut ferunt, tam vasta ut quinquaginta pene leucas complectatur, è quibus infinita Coccinillæ copia colligi posset, si cultura adhiberetur. Vehiculis & carris passim utuntur, atque junctis bobus, equis, mulisve ducunt. Mensuras atque pondera Hispaniensia usurpant. Pagos adversus silvestres barbaros, qui soli hic metuendi, ligneis palis sepiunt; corpora autem gossypinis thoracibus (*Escapiles* ipsi vocant) adversus sagittarum ictus muniunt. Nunc singulares provincias particulatim lustremus.

Guadalajara Provincia, & Oppida quæ Hispani in illa colunt.

INTER provincias *Novæ Galaciæ* eminent, quam vulgo appellant *Guadalaiaram*, cœli temperie & soli ubertate nulli secunda; nam & triticum benigne patitur & Mayzium; redditque multas alias Europæas fruges insigni fœcunditate, argenti denique supra modum est locuples. Fines habet ad ortum ex parte Mechoacanæ, ex parte Mexicanam provincias; ad Occidentem Xalisco; ad austrum provincias Mechoacanæ quæ mari pacifico alluuntur; ad Arctum Zacatecas. Oppida hic ab Hispanis incoluntur tria.

Primaria civitas *Guadalaiara*, quæ provinciæ nomen dedit, à *Nonnio Guzmano*, anno cIo Io xxxi condita, viginti gradibus & totidem scrupulis ab Æquatore versus Arctum, (uti ab *Herrera* proditum est, quum Tabulæ Geographicæ illam ad vigesimum primum gradum & semissem collocent, quod & situs differentia ab urbe Mexicana videtur postulare) & sub centesimo & sexto gradu cum dimidio longitudinis à Meridiano Toletano subductæ; nam à Toletano secundum rectam lineam mille septingentis & octuaginta leucis distare hanc à curiosis est observatum. Abest autem à Metropoli Mexicana octuaginta & septem leucis inter arctum atque Favonium, & ab extremis Novæ Hispaniæ finibus quadraginta: à *Culuacan* ducentas quinquaginta, si non fallitur hinc *Herrera*: ab argentifodinis Zacatecensibus quadraginta, licet *Herrera* sui immemor alibi longe minorem numerum prodat: à Xalisco denique tantum duodecim. Pertinet autem hujus urbis diœcesis ad extremos fines provinciæ quam vulgo vocant *Francisci de Ybarra*. Pomœrium hujus urbis olim à barbaris vocabatur *Molino*; planicies lata, haud longe à flumine, limpidiſſimis fontibus & torrentibus rigua; ideoque & gramine læta, & arvis satisque dives; vicini autem montes materiem struendis ædibus peridoneam abundè subministrant. Aëris temperies hinc perjucunda, neque nimio æstu torretur, neque frigore geluve alget, sed salubris est & molestorum insectorum quam minimum fœta. Solum denique Europæum triticum liberaliter cæterosque fructus abundè producit. Iudices regii hic tribunal suum habent, reliquique Regis ministri & quæstores ærarii ibidem habitant; uti & Episcopus qui inter Archiepiscopi Mexicani suffraganeos annumeratur; Cathedralis enim Ecclesia quæ antea in urbe *Compostella* fuerat, anno Domini cIo Io lxx huc fuit translata. Sunt præterea hinc Franciscanorum & Augustinianorum cœnobia.

Altera urbs ab Hispanis *Villa del Espiritu Sancto* appellatur, ab eodem *Nonnio Guzmano* condita, in provincia quæ gentili nomine *Tepique* dicebatur, de qua præterea nihil hætenus observavimus.

Tertia deniq; dicitur *Sancta Maria de los Lagos* ab eodem *Guzmano* constructa, distans à metropoli Guadalajara triginta leucas versus Eurum; præsidium est adversus barbaros *Chichimecas*, qui inter Ortum atque Arctum passim in nemoribus atq; campis ferarum more vagantur, omnis humanitatis vacui; latitantque plerumque in cavernis & abdytis silvarum, humi sub dio cubantes, & ferina atque agreſtibus fructibus misere vitam tolerantés, partim nudi, partim ferarum exuviis leviter tecti, & arcubus atque sagittis armati; vastis corporibus nec indecoris, cæterum helluones & bibones strenui, potione quadam ex agreſtibus radicibus composita sese inebriant: sed de his alibi jam diximus; nec de hac urbe plura nobis comperta in Hispanorum Geographorum aut Historicorum commentariis.

XALISCO & CHIAMETLA.

CAP. IV.

Xalisco & Chiametla *Provinciae*, oppidaque in eisdem ab
Hispanis habitata.

SECVNDA hujus Præfecturæ provincia appellatur *Xalisco*, Mayzii quidem
egregie fœcunda, sed pecorum atque jumentorum pene indiga. Scribit *Nicolaus*
10 *Monardes* apud *Clusium* in *Exoticis*. *Gelisco* Novæ Hispaniæ provinciâ (quam hanc
esse opinor) oleum seu liquor quidam adfertur, cui Hispani, oleum ficus infernalis, ^{cap. iv.}
nomen indiderunt, eo quod ex arbore cum fructu, tum foliis simili Ricino (sed in
majorem altitudinem ob soli ubertatem excrecente) elicitur. Eadem vero ratione
hoc oleum Indi eliciunt, quam docuit Dioscorides lib. 1. cap. 30. hoc est, confuso fe-
mine, deinde in aqua cocto, postremum oleo innatante cochlearibus excepto. Hæc
eliciendorum oleorum ratio ex feminibus & fructibus, Indis admodum familiaris est,
quippe qui nullam expressionem norint: sed etiam hoc oleum isto modo quam ex-
pressionem facilius elicitur. Magnis viribus pollet illud oleum, veluti experientia &
multo ejus usu comprobatum est, cum in India, tum in hisce regionibus. Omnes
20 morbos ab humoribus frigidis provenientes sanat, omnes tumores dissolvit, flatusque
discutit, præsertim ventris, eamque ob causam non modo in Anasarca utile, sed in
omnibus Hydropisis generibus, si ventre illo inuncto, aliquot guttæ vino aut alio
liquore commodo exceptæ sorbeantur: Etenim aquas evacuat; quod etiam minore
noxa facit, clysteribus injectum. Venter frigidis humoribus & flatibus libe-
rat: & coli doloribus utile, si partes affectæ eo inungantur; & aliquot guttulæ su-
mantur. Efficacius subvenit Ilii doloribus, ut experientia didicimus. Articulorum
morbis, à causa non admodum calida natis, auxiliatur, humorem evacuando, si
aliquot hujus olei guttæ, pingui jure gallinæ dissolutæ sumantur. Contractos artus,
si eo inungantur, curat, nervos molliter distendendo. Stomachum, uterum & lie-
30 nem obstructionibus liberat inunctione. Alvum puerorum emollit, illito toto ven-
tre: atque ventris animalia pellit, maxime si ejus una aut altera gutta è lacte aut jure
pingui propinentur. Ad psoras & ulcera capitis manantia valet: confert aurium
doloribus & surditati; omnibus præterea cutis vitiis, præsertim faciei; varosque mu-
lieribus plerumque infestos illitu expurgat. Calidum est initio tertii gradus, humi-
dum secundo. Addit *Clusius*, qui & iconem fructuum adjicit, fructus ab Indis ap-
pellari *curcas*: sed fructus illi videntur eidem esse cum illis quos supra descripsimus
sub nomine *pinnonnes de Brasil*, de quo tamen ambigo: Nominis autem *Curcas* nus- ^{l.v.c.}
quam vestigium inveni apud diligentissimum plantarum Americanarum descripto-
rem *Fr. Ximenem*; qui neque olei ficus infernalis meminit, quod miror, scripsit enim
40 diu post *Monardem*. Præcipua & forte unica hujus provinciæ urbs dicitur *Compo-*
stella, haud longe à littore sita, ad altitudinem unius & viginti graduum (uti ab An-
glis observatum inveni) quum pleræque tabulæ Geographicæ hætenus editæ, ad
eandem cum *Guadalajara*, quædam etiam pene ad vigesimum secundum gradum
septentrionalem collocent: Distat autem à *Guadalajara* tres supra triginta leucas
versus occasum. Condedit illam *Nonnius Guzmanus* anno 1531 in planicie
juxta fluminis ripam, ubi nec pascua pecoribus in ambitu suppetunt, nec solum
ubertate satis respondet: Equis quoque gramen deficit; Uti & materies ædibus
struendis. Denique quia urbs vicina est mari, aër hic imprimis fervet, multaque
generat insecta & noxia animalcula; idem & humidissimus est, crebrisque tempesta-
50 tibus obnoxius; ut non dubium sit hanc urbem, conditoris imperitia, incommodissi-
mo loco collocatam fuisse.

Ad oram præterea Maris pacifici, exiguo intervallo à portu Nativitatis; pagum
habet, quem vocant *La Purificacion*, in ipsis finibus hujus provinciæ, loco calidissimo
atque valde insalubri.

Xalisco confinis est *Chiametla* provincia ad oram maris Australis sita viginti leucas
longa totidemque lata, ut ab *Herrera* proditur: Insignis quidem illa & quondam

incolis frequentissima, qui arcubus & sagittis, parmis atque clavis simul armati, prælia ciebant: Parmæ constabant è bacillis, quos funiculis quibusdam arcte inter se contexebant; has sub axillis fune ligatas gestabant: atque ubi opus erat, solvebant; eisque corpus pene totum contegebant, humi interdum strati ad equitum ictus eludendos; (nam validam admodum lanceam esse oportebat, quæ illas penetraret, ob materiei duritiem.) Fœminæ hujus provinciæ formosæ erant, totumque corpus vestimentis tectæ; maribus erant breves tunicæ & calcei è cervicis tergoribus confuti: Onera omnia baculis supra humeros elevabant, sub axillis gestare imprimis indecorum opinantes; ubi bellandi occasio deest, venationibus omne tempus terunt. Idola olim venerabantur, nec ab humanis abhorrebant carnibus; plurimisque vitis se dedebant; nunc postquam Evangelii lux affulsit, immanes illos mores cœperunt exuere.

Solum hujus provinciæ fertile; plurimaque hic reperiuntur argenti metalla; cera item & mellis non contemnenda copia.

Franciscus de Ybarra Tribunus militum, primus Coloniam Hispanorum deduxit in hanc provinciam anno 1514, *S. Sebastiani* nomine imposito, duobus supra viginti gradibus ab Æquatore versus Arctum. Post illa aliquot opulenta argenti metalla in hac provincia reperta fuerunt, & stativa aliquot fossoribus constituta cum suis machinis & molendinis; ita ut hodie hæc provincia (quæ vulgo *de Ybarra* audit) inter argenti divites meritò numeretur.

20

CULUACAN.

CAP. V.

Provincia Culuacan descriptio & quomodo primùm à Nonnio Guzmano fuerit lustrata.

CHIAMETLÆ provinciæ ad eundem oræ maritimæ ductum contigua est illa quam hodie vocant *Culuacan*, quamque *Nonnius Guzmanus* primus lustravit atque perdomuit anno 1531. De cujus itinere atque expeditione hæc accepimus ab *Herrera*.

Guzmanus postquam oppidum *del Espiritu Santo*, quod hodie appellatur *Compostella*, condidisset, *Chiametla* cum exercitu discedens, primo *Piatzalam* provinciam est ingressus, eamque funditus destruxit, pagis omnibus concrematis; indeque transit in provinciam *Zapuatán*, in qua longe plures fœminas offendit quam mares, quæ res fabulæ originem dedit, ab Amazonibus habitatam fuisse: E qua copiis in diversas partes dimissis, progressus, tandem pervenit ad vastum flumen, frequentibusque ad ripas accolis nobile, cui *Rio de la Sal* nomen indidit. Solum hic planum erat, & in modum convallis à montibus circumquaque septum. Castra locata in *Piaftla* juxta fluvium ejusdem nominis, unius diei itinere à mari; postquam rationibus subductis centum & quinquaginta leucarum iter secundùm littus maris fuissent progressi. Domicilia barbarorum qui hanc provinciam incolebant à vicinorum atq; adeo aliorum Americanorum fabrica multum diversa erant, in quorum angulis atque adytis angues complures reperti, peregrinum in modum conglobati, capitibus supra & infra exsertis, terribili rictu, si quis propius accessisset, cæterum innocui; quos barbari vel maxime venerabantur, quod diabolus ipsis hac forma apparere consueffet: eosdem tamen & manibus contrectabant & nonnumquam iis vescebantur. Fœminæ forma erant eleganti; utriusque autem tam mares quam fœminæ ob gossypii abundantiam, vestibus se amiciebant. Hæc quoque provincia amœna & bene culta miserum in modum à militibus pervastata.

Hinc digressi, non sine crebris certaminibus cum bellicosis barbaris, pervenerunt ad *Baylam*; & octo dierum iter emensi per plurimos pagos ab incolis desertos, offenderunt grande flumen, quod *Rio de los Mugerres* nominarunt, ob magnum numerum fœminarum, quem ibidem viderant: Tota hæc regio qua ripam fluminis contingit, densissimis sylvis pene invia est, ubi aliquoties cum barbaris certatum: populosa

populosa enim erat & bene culta. Ad oram maris redire consilium erat, sed quum nullum iter commodum reperirent, adverso flumine *Mulierum* ascenderunt, & per-
venerunt ad montana ibique non sine certamine ingressi sunt pagum *Quinolam*, (in-
colis cum suppellectile sua se in sylvarum avia properè subducentibus,) eumque fun-
ditus concremarunt.

Hinc per montium devia ægrè eluctati, ad alium pagum descenderunt, (quem
amœnissimus amnis secabat) in quatuor regiones divisum, quem propterea *Quatro-*
barrios dixerunt; & mox ad alterum, quem *el Leon* appellarunt à leone ibidem in-
vento. Regio hæc fertilissima erat & crebris pagis culta, quibus Hispani miseram va-
stilitatem intulerunt, agris depopulatis & indigenis aut cæsis aut fugatis. Ulterius pro-
gressos opacum nemus excepit, quamplurimis barbarorum pagis interius cultum,
quod non sine suorum clade penetrarunt, quumque jam annonæ penuria laborare
cæpissent, & nullum exitum invenirent, post longos errores, ad provinciam *Culva-*
can divertere sunt coacti.

Porro provincia hæc, quæ jam proprium habet Præfectum sita est ad oram Maris
Australis, vel potius intra Fretum Californiæ, à Chiametla versus occidentem; uber-
rate foli, & annonæ abundantia nulli secunda, nec argenti metallorum expers. So-
lum enim omne quod duo flumina *Piaflan* & *Culuacan* interjacet, frugibus, & di-
versis arboribus fructiferis abundat: Casæ Indigenarum stramentis artificiose tectæ
erant & superiora portarum limina variis picturis ornata, in quibus obscenæ marium
cum fœminis consuetudines visebantur, nec non (ut produnt Hispani) Sodomitica-
rum abominationum manifesta vestigia. Fora publica celebrabant Incolæ; auri nulla
ipsis cognitio; pauca argentea monilia turcinis lapillis interstincta ibidem reperta.
Hispani superioribus annis hic argentifodinas aperuerunt.

Oppidum unicum in hac provincia, conditum invenio à *Nonnio Guzmano*, *Sancti*
Michaëlis nomine, juxta flumen *Mulierum*, (cujus supra memini) quinque & viginti
gradibus ab Æquatore versus Arctum: verum oppidum illud postea fuit desertum, &
incolæ aliquot ab hoc leucis traducti, ad novum ejusdem nominis oppidum in valle
Horaba structum, duabus à littore leucis, ob arborum & pascuorum opportunitatem
& fructuum abundantiam. Abest à *Compostella leucas* octuaginta, à *Guadalaiara*
tres supra centum.

C I N A L O A.

C A P. VI.

Nonnii Guzmanii expeditio in Cinaloam, ejusque Provinciæ descriptio.

POSTREMA & maxime ad Arctum submota secundum littus maris, Novæ
Galæciæ provincia, appellatur *Cinaloa*, distans à *Culvacan*, quam sequitur, leu-
cas duas & quadraginta; à *Guadalaiara* centum & quinquaginta versus septen-
triones, à *Chiametla* centum, ut *Herrera* prodidit. Operæprecium autem fuerit hic
adscribere, quomodo primum à *Nonnio Guzmano* fuerit inventa, & quatenus iter per
illam habuerit.

Guzmanus anno c1515 xxxii è *Culvacan* cum exercitu movens, quinquaginta
leucarum itinere pervenit ad fluvium *Petatlan*; id nomen fluvio atque provinciæ im-
positum à *Petat*, quod nomen barbarorum lingua storeas denotat, quibus indigena-
rum tuguria tectæ erant; rari in illa incolæ & pauperrimi mortalium; fœminæ tan-
tum pudenda tectæ, cætera nudæ agebant; mares cervorum tergoribus se amicie-
bant, consutis & sub axillas rejectis; Solem venerabantur, nec tamen ullis sacrificiis
colebant; Anthropophagi, ceterum membris bene compositis, colore fusco; prælia-
bantur primum sagittis, atque iis defuncti clavas expediebant, è durissima *Guajacan*
materie, gladiatorum in modum.

Viginti ab hoc leucas progressis *Tamochala* fluvius occurrit; interjacet autem den-
sissimum nemus (arborum, quarum materies Brasiliæ ligni colorem atque duri-
tatem æmulatur) & mera solitudo; pauci indigenarum pagi ad ripam fluminis jacebant
ad

ad Petlatanorum modum. Ab extremis *Tamochale* provinciæ finibus ad littus maris sex leucarum iter est, quarum quinque habitantur.

A *Tamochala* triginta leucas profecti, *Cinaloam* intrarunt, in qua supra viginti quinque pagos offenderunt, incolis frequentes. hic ob continuas pluvias quadraginta & duos dies subsistere coacti, pene toto illo tempore copiosa ferina & volatilibus à barbaris sunt alti, donec tandem barbari advenarum pertæsi in vicinos montes & sylvas profugerunt. Hispani trajecto flumine, triginta leucas procedunt versus austrum, per terras desertas & sitientes, in quibus neque fontes neque rivuli reperiuntur, quia planæ sunt & æstui expositæ, ita ut aqua pluviatili è quibusdam lacunis sitim cogerentur restinguere; Donec alterum fluvium offenderunt, non tam frequentem accolis, quam *Cinaloa*, qui tamen lingua, moribus atque amictu nihil à *Cinaloensibus* differebant.

Postquam hoc flumen ratibus superassent, certiores fiunt octidui ab hoc itinere, multas & bellicosissimas nationes degere, quarum armis minime pares sint futuri: nihil tamen morati, duces itinerum sibi asciscunt, & septiduum per loca inculta profecti, tandem ad *Yaquimum* flumen pervenerunt; tanta autem aquarum penuria in desertis illis locis laboratum, ut multi barbarorum mancipiorum deficerent, & haud dubio omnes interiissent, nisi carduorum quoddam genus, Tunis haud ab simile reperissent, quorum caules gladiis detruncati, liquorem quendam effundebant, insigni in tam siticulosa regione levamento. Postquam flumen nullo prohibente transivissent, pagum ab incolis desertum inveniunt, & semitam deorsum ducentem; quam sequentes, quamplurimos barbaros armatos obvios habuerunt, quos post breve certamen, (nam planicies favebat Hispanorum equitatui,) in fugam conjecerunt. Hujus fluminis ripis adjacent plurimi pagi, quorum incolæ sunt validi, & eisdem moribus & lingua cum præcedentibus. Supra ripas seriatim discurrunt continua montium juga, quæ à principali illo montium tractu, cujus jam sæpius meminimus orta, hic aliquot millia passuum, promontorii in modum in altum se projiciunt; inter hoc autem promontorium & *Xalisco* provinciæ angulum, littus veluti in cubitum arcuatur, ducentarum leucarum spacio. Quum tantam annonæ inopiam ubique offenderent, & hi montes in ulteriora tendere prohiberent, ora denique maritima densis nemoribus esset obsita, consultius ipsis visum ad *Culuacan* provinciam remeare.

Porro barbari qui inter *Petatlan* & *Yaquimum* flumina incolunt fere uniusmodi sunt; fructus habent perpauca, nullas batatas similesve radices: tantum melonum quandam speciem, mayzium, phaseolos & far quoddam minutum è quo panes suos coquunt: non norunt *Maguey*; sed potum suum conficiunt è carobis quibusdam parvulis, (quas *Misquitl* arborem ferre diximus) confusis & aqua dilutis. Pugnaces sunt, nec tamen quod cæteris barbaris fuetum, dum præliantur ululatum edunt; patientissimi quoque sunt laborum atque continuis venationibus exerciti; scemina nonnullæ faciem instar nigritarum cauteriis inurunt; viri autem notulis quibusdam incidunt punguntque. Solum ut plurimum planum & aridum; aër salubris: montium juga circiter triginta & quatuor leucas discedunt à littore maris; amnes admodum sunt piscosi; Denique juxta *Yaquimi* fluminis ripas tauri vaccæque & prægrandes cervi pascuntur.

Hispani jam olim coloniam in hanc provinciam deduxerant, condito oppido *S. Joannis de Cinaloa*; verum ægre illud tutari potuerunt, licet *Franciscus de Ybarra*, novo Colonorum numero & largo comœatu è provincia *Culuacana* subvecto, illud conatus fuerit restaurare & stabilire, anno c1515 LIV.

Non abs re fuerit *Martini Peresii* è societate Jesu, judicium de hac provincia usque ad annum c1515 xci hic adjicere: *Cinaloa* (inquit) provincia divergit trecentas leucas ab urbe Mexicana, versus Arctum; à dextera præaltis illis atque asperrimis montibus tegitur, quos *Tepecsuan* vocant; à sinistra alluitur *Californiæ* freto: ad occidentem clauditur *Cibole* & *Californiæ* provinciis; ad septentriones Nova Mexicana, à qua extremum hujus provinciæ flumen tantum bidui itinere abesse dicitur: fluminibus rigatur atque dividitur, ad quorum ripas indigenæ ob piscandi opportunitatem vicatim habitant; cælum hic sudum & saluberrimum. Solum pingue & feracissimum, atque cujusvis generis frugum facile patiens; mayzii, phaseolorum & similibum frugum

gum atque leguminum ingens copia; magna gossypii abundantia, quo viri pariter atque foeminae vestiuntur, Mexicanorum pene more: utrique capillum alunt, viri autem colligunt in nodum: procero sunt corpore & Hispanos fere palmum excedunt; robusti atque bellicosi: arma illorum sunt arcus & sagittae veneno illitae, clavæque è durissima materie, & sarissae è rubro ligno; difficulter admodum Hispanorum jugum acceperunt.

Idem meminit oppiduli *S. Philippi & Jacobi* ad ripam fluminis, duarum & quadraginta leucarum itinere ab oppido *Culuacan*; de quo me alibi non memini quicquam observasse. Haec tenus maritimae Novae Galaciae provinciae ita se habent,

10

U X I T I P A.

C A P. VII.

Provinciae quam Uxitipam vocant descriptio.

HACTENUS provincias *Novae Galaciae* quae secundum Mare Meridionale & Fretum *Californiae* jacent, particulatim suo ordine descripsimus, nunc ad interiores & mediterraneas nos convertemus; facto initio à provincia quae

20 Praefecturam Panucensem proxime contingit, atque adeo earum quae sub Nova Galacia hodie comprehenduntur versus Aquilonem ultimam.

d.4. l.9.
c.12.

Quum *Nonnius Guzmannus* anno *MDLXXIX* sese pararet ad expeditionem in provincias illas quas modo descripsimus; in praefectura Panucensi, quam ab Imperatore *Carolo V* speciali diplomate obtinuerat, sibi Legatum substituit *Lupum de Mendoza* illique imperavit ut prima occasione vicinam regionem lustraret, atque in *Uxitipam* provinciam, cujus jam fama aliqua ad ipsum pervenerat, si caeli solique qualitates votis responderent, coloniam Hispanorum deduceret. *Mendoza* Praefecti sui mandato haud segniter obsequutus, postquam diligenter regionum illarum situm, soli, caelique qualitates & Indigenarum mores explorasset, in vallem *Uxitipam* prout

30 jussus erat coloniam deduxit: conditum oppidum *S. Ludovici* nomine, distans ab oppido Panucensi viginti leucas ut prodit *Herrera*.

Est itaque mediterranea haec provincia, declinans versus provinciam *Xalisco*, à qua centum & viginti leucas abesse dicitur; olim quidem appendix Praefecturae Panucensis quandiu illa proprium praefectum habuit, nunc vero hac ad Mexicanam provinciam adjuncta, Uxitipensis provincia ad Praefecturam Novae Galaciae accessit.

Indigenae hujus provinciae habitu corporis, moribus, atque institutis, à Mexicanis nihil differunt, licet multum diverso idiomate utantur: templa illorum edita erant, cum suis gradibus è cespite aggesta: palliis utuntur ad modum Mexicanorum:

40 Usurpant multas potionum species, variis modis compositas; quibus festivis diebus belluinum in modum quondam consueverant sese inebriare, multaque enormia perpetrare: nunc autem Hispanorum consuetudine, & à monachis edocti, gravioribus vitiis modum coeperunt ponere.

Provincia haec supra modum abundat omnis generis fructibus: Saltus omnes pleni cervis aliisque feris: campestria loca coturnicibus, perdicibus, turturibus, aliisque volucris; ingens quoque hodie hic gallinarum reperitur numerus; ita ut abunde vitae humanae necessitati non modo sit prospectum, sed & voluptati: Solum tamen multis locis inaequale & asperum, caelumque paulo fervidius. Flumen denique quod Panucum oppidum praeterlabitur & paulum infra illud descendit in Novae Hispaniae

50 fretum, huic provinciae suam debet originem, eamque rigat. De amplitudine hujus provinciae nihil mihi compertum, nec plura quam quae haec tenus diximus observata.

Provincia de los Zacatecas, illius metalla, oppidaque.

SUPERIORI provinciæ modico intervallo inter occidentem & arctum proxima est illa quam vocant *de los Zacatecas*, argenti quidem metallis opulentissima, sed aquarum, tritici atque mayzii, omnisque annonæ pene indiga. Oppida tria hodie ab Hispanis hic habitantur, præter quatuor quinqueve municipia cum suis argentifodinis; quarum præcipua peculiaretur *de los Zacatecas*, provinciæ nomine appellatur, quadraginta leucis ab urbe *Guadalaïara* versus septentriones, octuaginta autem à Metropoli Mexicana; hic ut plurimum quingenti Hispani cum totidem mancipiis, & centum qua equis qua mulis, degunt; habentque monasterium Franciscanorum & ministrum regium è Præfectura *Guadalaïara*.

Avinno. Proximum locum sortiuntur illæ quas vocant *de Avinno*, anno primum cIo LIV, auspiciis Proregis *Ludovici de Velasco*, à *Francisco de Ybarra* inventæ; qui cum militibus aliquot, multisque servitiis, & largo comœatu & apparatu bellico ab argentifodinis Zacatensibus profectus, primum aperuit metalla *S. Martini*, ut jam vulgo appellantur, quæ distant à Zacatensibus, itinere septem & viginti leucarum versus *Corum*, ubi circiter quadringenti Hispani degere dicuntur: Secundo metalla *S. Lucae*; & tertio hæc *de Avinno*, atque alia plura in eodem tractu, quæ plurimum argenti dederunt. Idem & metalla, quæ *del Somberiete* vocant, invenit in finibus *S. Martini*; juxta quæ nunc *Erena* oppidulum cernitur, viginti quinque leucarum intervallo distitum à Zacatensibus versus *Corum*. Denique metalla *de los Ranchos* & *de los Chalchuites* atque *de las Nieves*, è quibus quidem magna vis argenti educitur, sed longe major eliquaretur, si hydrargyri copia viliori precio hic haberi posset. Hisce inventis imperatum à Vicerege ut colonis deductis municipia ibidem conderentur, uti facilius se tutarentur contra feroces barbaros qui ibidem & in vicino incolunt.

Fresnillo. Post illa & ditissima illa argenti metalla inventa, quæ *del Fresnillo* appellantur è quibus hodieque maxima argenti copia hauriri dicitur.

Postquam autem colonia Hispanorum ad *S. Martini* argentifodinas esset deducta & indigenæ ad quietem & pacem se componere cæpissent, Religiosi aliquot à Prorege missi, ut ultiores regiones explorarent, & indigenas principiis Religionis Christianæ imbuerent; Verum *Franciscus de Ybarra* nimis periculosum ratus hosce monachos solos ad barbaras & feroces nationes dimittere, armatis militibus ipsos comitari voluit. Tum primum vallis *S. Ioannis* & flumen *de las Nacas* adiri cœpit; barbarisque limitaneis qui rebellaverant, blandis sermonibus ad obsequium redactis, oppidulum *Nombre de Dios* conditum, octo & sexaginta leucas ab oppido *Guadalaïara*, decem autem ab argentifodinis *S. Martini* versus Arctum, in solo peræcundo & tritici atque mayzii feraci, nec non argenti venis opulento. *Franciscus de Ybarra* postquam præfecturam harum regionum primum ab ipso lustratarum à Rege Hispaniarum obtinisset; ut oppidum hoc augeter atque ornaret, argentifodinas aliquot, in Avinnensi tractu à se emtas, tam indigenis quam Hispanis gratis indulgit; quo factum est ut magna hominum multitudo ad hoc oppidum conflueret & Regis redditus, quos *Quintos* vocant, in immensum augerentur.

Durâgo. Superioribus tam feliciter perfunctus *Ybarra*, per Tribunum militum *Alfonsum Pachecum* coloniam deduxit in vallem *Guadianam*, nomen *Durango* municipio impostum, in finibus fodinarum *S. Martini* & vallis *S. Salvatoris*, & octo leucarum intervallo ab oppido *Nombre de Dios*. Aër hic salubris esse dicitur, solum multis annibus atque torrentibus riguum; & tritici, mayzii & aliarum frugum feracissimum; nec procul à municipio absunt argentifodinæ *S. Lucae* & percommodæ salinæ. Hispani coloni hic multas villas ædificaverunt, in quibus pecuariam exercent; ita ut vicini barbari jam urbanius agere cæperint, & indigenæ ad civilitatem & mores

res Europæos se componere, vestibus se tegere & Christianam religionem amplecti.

Est & aliud in hac provincia oppidum, quod *Xeres de la Frontera* nominatur ab Hispanis, distans ab oppido *Guadalajara* triginta leucas versus septentriones & ab argentifodinis *Zacatensis* decem secundum viam quæ ad illas ducit. Xeres de la Frontera.

Diu multumque cum barbaris harum regionum incolis bellatum fuit; & *Chichimeca* atque *Guachachiles* itinera inter *Guadalajaram* & *Zacatecas* gravissime atrocitatis suis infestant; donec tandem *Marchione de villa Manrique* Novam Hispaniam Prorege obtinente debellatum fuit; resque eò perducta ut jam indigenæ barbari in centum & quatuor tribus (*Repartimientos* vocant Hispani) distributi, colonis & oppidanis Hispanis servitutem serviant.

Superiori libro quum de *Panuco* ageremus, meminimus novi itineris à Mexicana civitate ad argentifodinas *Zacatenses*: consuetum alioquin iter ab hisce argentifodinis agitur, primùm per oppidum *S. Michaëlis*, deinde per municipium ut vocant Novum, & denique per provinciam *Mechoacanam*, & ita porro ad Metropolin Mexicanam, longo & difficili itinere, ut *Chiltonus* prodidit: Quanquam suspicor *Chiltonum* nomine *Zacatecas*, potius Novæ *Vizcayæ* fodinas intellexisse, aut saltem remotissimas hujus provinciæ de qua agimus; nam quum illæ fodinæ quæ per excellentiam *Zacatecas* dicuntur, tantum quadraginta leucas à *Guadalajara* & octuaginta à Mexicana civitate dicantur abesse, non capio quomodo compendium itineris fieri possit per *Panucum*, quod oppidum distat à Mexico sexaginta & paulo plures leucas, & à fodinis quas *Chiltonus* petebat centum & sexaginta.

NOVA VIZCAYA.

CAP. IX.

Provincia quæ hodie Nova Vizcaya dicitur, & metallorum quæ in illa reperiuntur descriptio.

PROVINCIAE de los *Zacatecas*, versus *Corum* proxima est, licet longo & pene quinquaginta leucarum intervallo, provincia illa quam *Novam Vizcayam* sive *Biscayam*, id est, *Cantabriam* nominant, annonâ, omnibusque ad vitam humanam necessariis affluens & opulentis argenti venis imprimis nobilis: sub qua & altera provincia comprehenditur vulgo *Topia* appellata. Utamque autem primus adiit atque iustravit *Franciscus de Ybarra*, cujus expeditiones *Antonius de Herrera* in suis decadibus ad annum à Christo nato 1510 LIV in hunc modum describit.

Franciscus de Ybarra postquam oppidum *Durango*, comœatu & militari præsidio abundè instruxisset, cum cohorte centum & triginta militum, ad vicinas & ulteriores regiones perlustrandas animum adjecit, & aliquot leucas progressus primò invenit metalla illa argenti quæ postea *Ende* & *S. Ioannis* nomen meruerunt. Deinde hyeme jam ingrediente, copias quidem in hiberna dimisit, ipse vero cum triginta tantum militibus ulterius processit, ut loca aliquot in montanis sita, quæ à numeroso populo inhabitari famâ acceperat, è vicino specularetur: Hic gravissimum discrimen adiit, & sitim atque extremam esuriam perpeffus, ita ut equos suos mactare & illorum carnibus victitare cogerentur, per asperrimos atque arduos montes in *Topiam* provinciam tandem penetravit. Unde statim regressus, *Rodericum del Rio* tribunum militum, misit *Enden* ut locum communiret & colonos eò deduceret; ubi postilla ditissimæ argentifodinæ fuerunt apertæ. Alios ad eundem modum deduxit ad *S. Ioannis* & *S. Barbare* argentifodinas; quæ ambæ sitæ sunt in provincia *Novæ Cantabriæ*, trium circiter leucarum intervallo à se invicem distitæ: ab his autem absunt *Endes* fodinæ leuc. viginti, quæ omnium quæ hætenus ab Hispanis in illo tractu excoluntur, extimæ censentur: Opulentissimæ autem hîc sunt argenti venæ: aliæque haud longè hinc plumbi, ad argenti metalla eliquanda & repurganda summopere utilis & necessarii; quare longe maximum emolumentum ex harum regionum iustratione non

non modo Novæ Galæciæ, sed & Novæ Hispaniæ quæ patet accessit, commerciaque cum Europæis supra modum aucta.

Ybarra ad vallem *S. Ioannis* in hiberna concedens, domum satis amplam construxerat & communiverat, in quam commeatum omnem congefist, providâ sane industriâ, nam indigenæ (mutabilia enim sunt Barbarorum ingenia) advenarum pertæsi statim rebellarunt, & quadringentos, quæ equos, quæ mulos ex insidiis interimerunt. Quibus incommodis Præfectus nequaquam fractus, hyeme vix exeunte, denuo in provinciam *Topiam* movit, facto itinere per asperrimos & ita invios montes, ut manibus arborum ramos amoliri, ferroque sibi viam aperire adigerentur, & per inaccessas rupes reptando eniti: conflictabantur itidem cum altis nivibus & intensissimo atque acerrimo gelu, quod quadraginta equos ipsis abstulit, qui partim à frigoris vehementia stimulati, in pyras (quas ingentes struere cogebantur) insipientes misere perierunt; partim ita subito obriguerunt, ut cadavera illorum instar staturarum in mediis campis longo tempore incorrupta consistere visa fuerint. Hisce miseris defunctus tandem *Topiam* est ingressus, cujus indigenæ primum fortiter ipsi restiterunt, sed postea Ducis industria atque humanitate placati conquieverunt. Inde se recipiens transiit in *Cinaloam* provinciam (de qua supra) ne rursus cum montani itineris difficultatibus conflictaretur.

Porro Argentifodinæ *S. Barbaræ*, hujus provinciæ facillè principes, absunt à Zacatecensibus leucas centum, ut tradit *Herrera*: à metropoli autem Mexicana centum & sexaginta, uti *Ioannes Gonzalez* testatur in descriptione Chinæ. Qui & hoc porro addit, septuaginta leucis ab his fodinis versus septentriones jacere prægrandia illa oppida, quæ ab Hispanis appellantur *las quatro Cienagas*. Nec plura nobis hætenus de Novæ Cantabriæ provinciis & oppidis comperta.

C A P. X.

Ora maritima Novæ Galæciæ, promontoria, sinus, Flumina atque Portus.

A N T E Q U A M ad limitaneas Conventus hujus juridici provincias procedamus, littus nobis legendum, oraque maritima Novæ Galæciæ lustranda. Superiori libro quum de provincia Mechoacana ageremus, quæ Novæ Hispaniæ ad occasum extrema censetur, littora ad portum usque *Malacca* perstrinximus; huic ad eandem plagam proximus est portus quem *Fullerus* Candischii nauclerus *Chacallam* vocat. Ab hoc littora legentibus in occasum octodecim leucarum intervallo, occurrit nobile Promontorium, quod vulgo *Cabo de Corientes* dicitur, ad altitudinem viginti graduum & triginta scrupulorum ultra æquatorem versus Arctum: à quo ad alium terræ angulum, vulgo *Punta de Tintoque*, decem numerantur leucæ, ora sese in Arctum reflectente & in cubitum obliquata, qua sinum admittit, cui vallis *de Banderas*, ut vocant, adjacet, quæ à modico amne secatur, ad cujus ripas utrimque plures horti & *Cacao* arboreta à Civibus Compostellanis excoluntur.

A *Tintoque* tres leucas versus Aquilonem proVectis exiguus portus *Chacala* sese aperit, distans circiter octo leucas ab oppido *Compostella*. Huic portui adjacet vallis *de Chila* quæ montibus *S. Crucis* ad septentriones obtegitur, qui modico angulo in altum prominentes promontoriolum sui nominis efficiunt; pone quod portus aditur, *Mantachal* hodie nautis dictus; *Nonnius* autem *Guzmanus* in suis commentariis videtur *Mutochel* appellare: à quo trium leucarum intervallo versus Boream intra continentem pagus *Metatlan* jacet.

Statimque ad eandem oram sequuntur altissima hujus provinciæ montium jugæ, quæ vulgo *la Sierra de Xalisco* nominantur. Hæc præterVectos fluvius excipit, qui *Esquitlan* à nautis dicitur, atque idem omnino videtur, quem in *Guadalajara* descriptione *Barraniam* dici supra ostendimus. Huic tantum leucæ spacio proximus est fluvius *S. Andreae*, cui novem pene leucarum interapedine versus occasum objacet Insula *S. Andreae* ad altitudinem duorum & viginti graduum septentrionalium; exigua quidem & denso arborum luco opaca, cæterum volucris atque Iguanis referta:

sub

sub latere illius quod Corum adspicit, commode anchoræ jaci possunt, mari ibidem alto orgyas septendecim.

Ab hoc *S. Andrea* fluvio littus continentis subsidet, & ad ipsam oram vestitur multis arboribus, quæ *Mangles* dicuntur; (de quibus arboribus alibi fumus dicturi) interior autem regio incolitur multis pagis, Provinciam *Singuiquipaquen* vulgo indigerant: Credo eandem esse cum ea, quam gentili nomine *Centliquipac*, *Nonnius Guzmanus*, majorem Hispaniam quondam appellaverat, ut *Antonius de Herrera* testatur.

Singui-
quipa-
que.
d. 4. l. 9.
c. 11.

Porro sedecim à portu *Mantachal* leucis versus Arctum provectis, alius terræ angulus fit obvius, de *Matarem* nautis appellatus, à vastis montium jugis descendens, quæ *Guainamota* vulgo appellantur. Ab hoc angulo littus se rursus erigit & attollitur in juga; interior autem provincia appellatur *Acaponeta* & *Chiametla*.

Matare.

Sequuntur deinceps duæ perexiguæ insulæ, quas de *Mazatlan* vocant nautæ, pone quas portus est ejusdem nominis, sub ipso *Cancri Tropico* ut à diligentioribus naucleris est observatum: Sinus est modicus & admodum piscosus, in quem amnis descendit, sed ob vada ori illius objecta, navigiorum nequiquam patiens; ab hoc oppidum *S. Sebastiani* octo leucarum itinere intra Continentem abesse dicunt.

Mazatlá.

Ab hisce Insulis de *Mazatlan* littus reflectitur versus Corum leucas quatuor & triginta; In quo intervallo primum obvius est amnis, quem nautæ *Rio de Navito* vocant & nos supra ut opinor *Piaſtlam* diximus appellari; deinde octo leucarum itinere *Barra de Dato*, modicus amnis & non nisi minoribus onerariis & celocibus navigabilis; an idem sit cum fluvio *Mulierum*, cujus jam ante meminimus, ambigo.

de Navito.

de Dato.

Novem ab hoc leucas secundum eundem oræ maritimæ ductum provectos, majus flumen excipit quod de *Quameto* vocant Nautæ, (*Herrera* alicubi *Pascuam* appellat.) Tria autem hæc flumina *Culvacanam* provinciam dicunt interfecare, unde interdum communi nomine *Culvacana* flumina à nautis nominantur. Nos supra in descriptione Provinciæ trium meminimus *Piaſtle*, *Rio de Muges* & *Culvacan*.

Quame-
to.

A posteriori autem flumine *Culvacanæ* ad promontorium *Cinaloa* viginti leucarum iter est, in quo limitem provinciarum pacifice in hoc tractu ab Hispanis possessarum constituunt vulgo.

Denique huic oræ *Novæ Galæciæ* ad altitudinem unius & viginti graduum septentrionalium, viginti circiter leucarum intervallo à Promontorio de *Corrientes* versus Corum, totidemque pene à continente *Novæ Galæciæ* versus occidentem, objacent tres Insulæ, quæ vulgo, *tres Mariæ* appellantur, quarum alibi quoque mentionem faciemus: sicuti & reliquorum quæ de hac ora dicenda supersunt; nunc ad limitaneas hujus *Conventus Juridici* & *Præfecturæ Novæ Galæciæ* provincias nos convertemus; quarum aliæ freto interluente à *Nova Galæcia* sunt divisæ, uti *California*; aliæ ad eandem Continentem tantum montibus, silvis aut fluminibus distinctæ, utræque autem nondum satis cognitæ aut penitus lustratæ.

C A L I F O R N I A.

C A P. XI.

Californiæ limites, Cortesique navales expeditiones in Mari Australi.

CALIFORNIA communiter dicitur quicquid terrarum *Novæ Hispaniæ* atque *Galæciæ* ad occidentem objicitur; quæ sane latissime patent & ad extremos *Americæ septentrionalis* terminos & *Fretum* quod vulgo *Anian* vocant, pertinent: Utrum vero *Continenti Americæ septentrionalis* continuæ, in aliquo *Freto* ab illa divisæ sint, incertum est hætenus: nam & veteres *Geographicæ* & *Hydrographicæ* *Tabulæ* visuntur, quæ *Californiam* insulam faciant, & *freto* quidem initio sui satis lato, in progressu autem angustiori ab *America* dividant: in hodiernis vero *Tabulis* ut plurimum cum *continenti* connectitur: ut sit, vastæ sunt regiones & juxta littora tantum, minimaque sui parte leviter cognitæ. Proprie autem & peculiariter dicitur *California*, angulus ille terræ, qui inter *Corum* atque *Eurum*,

ab

Guaya-
val.

ab interiori Freti Californiani, ut ita dicam, gremio, ad promontorium *S. Crucis*, aut vigesimum secundum gradum latitudinis septentrionalis porrigitur & provinciis *Nova Galacia, Xalisco, Chiametla, Culvacana & Cinaloa* ex adverso objacet. Multi & intra & extra dictum Fretum portus, stationes, sinus, fluminaque commemorantur, solis nominibus vix leviter nota. E regione autem & ad latus Fretum ingredientibus dexterum, ab antiquioribus insula describitur oblonga, exiguo freto à Continenti *Novæ Hispaniæ* divisa, quam *Guayaual* vocant, & à flumine *de Nuestra Sennora*, alias *Sebastiani de Bora*, & ad flumen *Pascuam* in provincia *Culvacana* sese extendere scribunt; quæ insula hodie in tabulis Geographicis non comparet; neque nautica itineraria illam agnoscunt. Ut autem verus harum regionum situs, oræque maritimæ ductus, aliaque quæ huc pertinent, commodius intelligantur, Navigationes aliquot Hispanorum, quarum descriptio ad nos pervenit, hic inferere operæ precium judicavimus.

S. Tho-
mæ I.

Hernandus Cortesius postquam jam plerasque *Novæ Hispaniæ* provincias perdomuisset, ad Oceanum Australem penitus lustrandum, omnes animi cogitationes convertit, annoque à C. N. 1534 duos onerarias instruxit, quæ è *S. Iacobi* portu provinciæ *Colyma*, solverunt: major quidem & Ammiralia, ut vulgo vocant, ab altera valida tempestate separata cursum tenere haud potuit, sed ad sinum *S. Crucis* fuit abrepta: Ubi quum in terram exscendissent, maxima nautarum parte à barbaris cæsa, quum pauci qui supererant navi gubernandæ impares essent, illam apud littus *Novæ Hispaniæ* ultro fregerunt: Altera autem (cui *S. Lazari* nomen erat) quum primo cursum versus Africum instituisset usque ad altitudinem tredecim graduum & triginta scrupulorum septentrionalium; atque inde vela vertisset versus *Corum* usque ad gradum decimum sextum ejusdem latitudinis, & mox versus *Trasciam* usque ad gradum decimum sextum cum semisse; rursusque mutato cursu versus *Vulturum* ad eundem gradum decimum sextum: obvertit denique proram *Trasciæ* atque *Coro*, in eoque cursu pertendit usque ad tertium & vigesimum gradum & triginta scrupula latitudinis arctæ; atque inde ultro citroque velificando Insulam attrigerunt, ad latitudinem (uti observabant) viginti graduum & totidem scrupulorum, cui *S. Thomæ* nomen imposuerunt. Visa hæc quinque & viginti leucas ambitu complecti, vernantibus arboribus læta; ad australem plagam in altum montem attollitur, sub quo commoda navibus statio, in patenti mari & viginti quinque orgyis alto; cætera littus insulæ undiquaque præruptum erat; nulla in ea aqua præter pluviam, eaque ob vicinitatem maris subamara.

Ab hac insula ad *Novam Hispaniam* redire satagentes, cursum ad *Cæciam* atque *Aquilonem* instituunt, à latitudine viginti graduum perparum declinantes, atque ita quidem primo haud longe à *Novæ Hispaniæ* Continente, ad latitudinem viginti graduum & totidem scrupulorum, prope *Ciguatlan* anchoras jecerunt, sub orientali insulæ cujusdam latere, quæ per exiguo freto à continente divisa erat; & mox portum *Xuclutan* subierunt, sex supra *Ciguatlan*, ut annotant, leucis. Dein littus quod hic præceps est, & in juga silvosa longe lateque assurgens, legentes versus *Eurum*, primo quidem *Zacatulam* mox vero *Acapulco* portum tenuerunt.

Cortesius de successu harum navium certior factus, majori conatu rursus alias tres instruit, & fortunam tentare seque ipsum pelago committere certus, è portu apud quem prior navis fracta fuerat, solvit, & post aliquot dierum navigationem appulit ad *Californiæ* littus, quod in altissima juga consurgit, quæ ille *S. Philippi* nomine insignivit, & mox ad Insulam trium leucarum intervallo à Continenti disjunctam, cui *S. Iacobi* nomen imposuit. Mense deinde Mayo, festoque *S. Crucis* portum illum est ingressus, in quo superiori anno milites illius atque nautæ à barbaris indigenis fuerant trucidati, cui tum primum nomen *S. Crucis* inditum, quod hæc nus manet. Est autem commodissimus portus & adversus incerta ventorum egregiè præmunitus, aditu quidem per angustum, sed sinu intus lato; distans ab æquatore (ut ipsi tum observabant) tres & viginti gradus & triginta scrupula versus *Arctum*.

S. Petri
& Pauli
fl.

Hinc Fretum *Californiæ* trajicere conatus, sed adversa tempestate rejectus, minima navi qua ipse vehebatur, ad ostium fluminis *S. Petri & Pauli* pervenit. Hic aliquot

aliquot dies subsistens in summam incidit annonæ difficultatem & penuriam, neque enim à barbaris quicquam auxilii erat adipisci, qui in illo tractu neque recta ulla subire, neque terram colere fueri, agrestibus fructibus & ferina vitam tolerabant, plurimum quoque piscibus, quos ratibus insidentes (quas ex quinque trabibus, quarum media latissima est, compingunt) in flumine atque ipso mari capiunt. Quumque hinc solvens adversam Novæ Hispaniæ oram adnavigasset, tantisper littus strinxit, donec se inter scopulos & vada pene conclusum animadverteret; Atque hic alteram suam navem, duabus ab hoc loco leucis, in anchoris stantem conspicatus, & à gubernatore ejusdem, qui commodum subsidio veniebat, adjutus navem paulatim
 10 subduxit, nec tamen ita extra discrimen collocare potuit, quin jam continenti propiorem vadis ita impingeret, ut dehisceret & frangeretur, hominibus atque impedimentis ægre servatis; locus hic *Guayabal* ab ipso vocatur, octodecim leucas distans ab urbe *S. Michaëlis*, in provincia *Culvacana*. Hic reliquis navibus parumper refectis, rursus solvit, & postquam Insulam *S. Jacobi* pene ambivisset, Sinum *S. Crucis* denuo ingreditur, & aliquot suorum sub Præfeto *Francisco de Vlloa*, cum com meatu qui annum sufficeret hic relinquens, ad Novam Hispaniam est reversus.

Aliquot deinde annis intermissa fuit hæc navigatio, nec ante repetita, quam *Cortezus* ex Hispania in Americam rediisset, tunc enim *Franciscus de Vlloa* ab eodem missus ut Mare Australe & terras adjacentes porro lustraret, de cujus navigatione jam
 20 porro agemus.

C A P. XII.

Francisci de Ulloa Navigatio in Fretis Californiano.

F*Franciscus de Vlloa* cum una navi atque liburnica solvit è celebri Maris australis portu *Acapulco* Anno à C. N. cLXxxxix octavo Julii, atque oram maritimam *Zacatula* & *Motin* nemorum viridantium amœnitate atque annuum frequentia spectabilem prætervectus, ad portum *S. Jacobi* in provincia *Colymæ*, vigesimo tertio ejusdem mensis divertit. Ibidemque septem & viginti dies moratus, vigesimo demum tertio Augusti rursus vela explicavit, & gravissima tempestate aliquandiu hac illac jactatus, tandem flumen *Guayaval* (ut vocat) provinciæ *Culvacanæ* est ingressus; quia autem liburnica (cui *S. Thomæ* nomen erat) ab ipso aberraverat, ad *S. Crucis* portum sibi trajiciendum existimavit, apud quem convenire jam ante decreverant. Substitit in hoc portu ad dies quinque & aquatione absoluta, quum liburnica non compareret, inde rursus solvit duodecimo Septembris, & vicinam oram legens, tres quidem insulas conspexit, sed easdem præteriit, haud operæpreium ratus illas lustrare. Bidui itinere inde provectus, flumen *S. Petri* & *Pauli* adiit; Hujus ori exigua insula objacet, quatuor aut quinque leucis à continenti disjuncta; utrique autem fluminis ripæ vasta planicies accumbit, amœnissimis arborum lucis
 30 distincta; in mediterraneis attollunt se in summam altitudinem vasti & nemorosi montes, peramœno prospectu. Hinc quatuor leucarum iter emensus, quum solum ubique planum, & haud procul ab ora intra continentem varios lacus prospiceret qui se in fretum Californiæ per emissaria exonerant, lembo exposito oram propius explorare & portus tentare consultum existimavit; verum oram vadofam, & ora emissariorum illorum haud satis alta deprehendit; Solum autem fertile & amœnum visum; quin & barbari aliquot hic conspecti & crebri passim ignes.

Haud procul hinc duo fluvii exeunt (duarum leucarum intervallo discreti) & tanto impetu percurrunt fluctus, ut tribus à continenti leucis in ipso fretis alveum servent; è lacubus autem illis prodire haud dubium est. Postero die leucas sedecim
 50 secundum oram navigarunt, in quarum medio sinus se aperit quatuor aut quinque leucas patens. Hic noctu in anchoris morati, & summo mane iter prosequentes versus Arctum, tria rursus emissaria lacuum sive stagnorum præternavigant; & mox anchoris jactis, (nam mare haud supra duas orgyas altum erat dimidiâ à continenti leucâ) lembum dimittunt ut ostiorum altitudinem periclitaretur. Hic aliquot barbari visi, herbæque virentes, ab iis quas Nova Hispania fert, nonnihil diversæ; solum juxta littus quidem humile, sed interius in colles atque montes assurgens. Hinc sol-

ventes, cursum versus Corum dirigunt, secundum depressiorem illam oram; sex autem leucas provectos, exceptit Sinus circiter quinque leucas ambiens, à qua ora magis magisque ad Corum divergit, plana quidem illa, sed nequaquam tam amœna quam antecedens: eodemque cursu ventum fuit ad Promontorium quoddam arenosum, quod *Cabo Roxo* dixerunt, ad altitudinem viginti novem graduum & quadraginta quinque scrupulorum versus Arctum: littus hîc humile est & arenosum: in interiori regione pauca atque humiles arbores & modici colles conspiciuntur; tres quatuorve citra hoc promontorium leucas, fluvius effluit è lacu, navigiorum haudquaquam patiens ob breviam ori illius objecta: hinc jam recta ad septentriones navigantes, valida tempestate ingruente, portum adierunt haud incommodum, solo in ambitu illius depresso aut in modicos tumulos erecto.

C. Roxo.

C. de las Plaias.

Tribus ab hoc portu leucis, insula occurrit circiter leucam ambiens, atque ex adverso illius alius portus, duplici ostio mare admittens, quem per septentrionalius os ingressi, decem aut duodecim orgyas in ipso aditu altum deprehenderunt, in recessu quinque, ubi plurimi visuntur sinus & portus, atque ingens piscium copia capi potest. Hîc Præfectus anchoris jactis, in continentem exscendit, fixitque crucem & consuetis ceremoniis Regionem hanc Regi Hispaniarum habendam possidendamque vindicavit. Piscatoria retia hic ab ipsis reperta & fragmenta quaedam testarum industriè & more Hispanico efformatarum ex argilla: Solum in ambitu herbidum læto gramine, sed nonnihil à Novæ Hispaniæ diverso; haud procul hinc colles & nemorosi montes conspiciuntur. Hunc portum egressis, cursumque versus Corum sequentibus, littus in editos montes sensim assurgere visum; & ingens multitudo avium conspecta in concavitatibus petrarum nidulantium: Postero die à dextera lævaque terram cernere cæperunt, ad sinistram autem sive occidentalem plagam varias insulas atque arduos scopulos, utrimque; vero altissimos montes, Continente ad lævam magis magisque se aperiente. Haud leve hic certamen inter ipsos fuit exortum, aliis terram omnem quam inde à portu *S. Crucis* ad lævam strinxerant, Insulam esse contendentibus, aliis vero Continentem & Novæ Hispaniæ partem opinantibus. Atque ita ora utrimque conspicua, ad promontorium quoddam deventum, quod *Cabo de las Plaias* vocarunt, quia littus omne in tumulos assurgit, nullis arbutis, herbisve vestitus. Hinc provectos, Fretum exceptit ad Corum divergens, in ipsis faucibus duodecim leucas, uti videbatur, latum; duabusque insulis, quatuor leucarum intervallo à se invicem divisis, veluti conclusum; ora ad ortum jacens depressa aut tumulis quibusdam mediocriter edita erat; planiciemque dividebant lacus & stagna: ad occasum vero elatior & nudis montibus prætexta; ingens denique ipsius freti altitudo, atque incomperta. Postero die xv leucas ad Arctum enavigarunt, sinumque offenderunt ingentem, qui supra sex leucas intra continentem per varios angulos & recessus irrumpit: proximo autem die decem leucas secundum littus præruptum & in altissima juga erectum: Hinc quindecim leucas versus corum littus raserunt, quod quidem planum erat & arenosum, interior vero regio montosa & tumulis atque arenosis collibus modicè elata, raris arboribus vestita: ipso meridie scopulos aliquot, quatuor à continenti leucis, deprehenderunt, ubi terra procurrens angulum facit, hunc pone anchoræ jactæ; tota illa nocte valde pluit: sequenti die decem leucas provecti, ad dexteram quidem rarios colles sine arboribus conspiciuntur, ad sinistram vero, quantum visu discernere licebat, frequentes atque arduos. Hic jam fluctuum color mutari cæpit, calcis instar candicans, ita ut admiratione percellerentur, haud segnius tamen versus Corum vela faciunt, & octo leucarum itinere confecto, alia Continentis pars visa fuit in Corum obversa & in altissimos montes assurgens; hanc legentes, quum transitum inter utrumque littus anxie scrutarentur, mare jam minus atque minus profundum, turbidum atque cænosum animadvertunt, donec ad quinque orgyiarum altitudinem ventum: hic autem fluctus magno impetu continentem invadebant, & reciproco æstu singulis sex horis refluebant. Navarchus cum gubernatore è summo malo prospicientes, solum undiquaque arenosum, & in ambitu conclusum animadvertunt, littusque adeo depresso atque humile ut vix è propinquo discerni posset.

Quum itaque ulterius tendere negaretur, nullosque mortales hic incolentes deprehenderent, vela vertere consultius judicarunt, & æstu relabente ad adversam plagam refe-

referuntur, ab uno latere Continentem, ab altero plurimas insulas intuentes. Hinc jam cursum ad Africū dirigunt, licet parum admodum promoverent ob nimiam malaciam; ad dexteram altissimi & nudi montes, ad sinistram planicies, & crebri ignes noctu visebantur. Postero die eundem tenentes cursum, amplissimum portum aperiunt, atque insulam angusto freto à continenti divisam, è qua densa fumorum nebula ascendebat, è puteis quibusdam exhalans, solo omni in circuitu ambusto: frequentabant hanc multi lupi marini. Atque hic barbarum quendam, qui cum pluribus aliis piscabatur, è fuga retraxerunt, prorsus nudum & *Chichimecarum* genti haud absimilem.

Hinc oram stringentes, insulamq; excelsam prætervecti, portū quendam subeunt, atque in terram ascendunt: hic humiles aliquot casas stramine tectas in venerunt, solum autem sterile & arenosum atq; aquarum indigum; portui huic *S. Andrea* nomen inditum, & regio in possessionem Marchionis Vallengis sub Auspiciis Regis Hispaniarum vindicata. Hic quoq; duo barbari visi statura paulò majori. Anglica versio constituit hunc portum ad altitudinem duorum supra triginta graduum versus Arctum. Ab hoc portu inter continentem & immensam insulam (quam circiter octuaginta leucas in longitudinem patere judicabant) cursum instituunt; die Dominico autem duodecimo mensis Octobris ad partem Continentis applicuerunt, multo amœniorem & gratiorem aspectu quam præcedens fuerat; hic aliquot tuguriola barbarorum visa, qui lintre è cannis eleganter compacto, summo mane propius ad naves accesserunt, verum quum ab Hispanis minime intelligerentur, statim recesserunt: mox & alii quinque cum lintribus suis intra lapidis jactum venerunt, sed ut propius accederent nullatenus potuerunt induci, itaq; Hispani scapha celeriter exposita fugientes insequuti, lembum quidem unum ceperunt, veruntamen barbarus exsiliit & natando atque urinando se subduxit. Aliquot deinde dies hinc provecti rursus ad terram applicuerunt longe adhuc amœniorem & gratiorem aspectu, è qua crebri amnes in mare exhibant, ubi & vestigia hominum & fructiferæ arbores observatæ, neque ultra quæsitum. Decimo septimo Octobris editissimum Promontorium superarunt & postero die ad portum *S. Crucis* redierunt, atque ibidem octiduum aquandi & lignandi gratia substiterunt. Atque hic quidem aliquot barbari ab ipsis visi, qui quum Hispani in terram exscenderent, statim fuga se in vicinum nemus receperunt.

Portus S.
Andrea.

C A P. XIII.

Navigatio ejusdem Francisci de Ulloa secundum Californiæ littus, quod ab Australi Oceano pulsatur.

SUPERIORI capite *Franciscum de Ulloa* fretum Californiæ lustrantem sequuti sumus, eumque ad portum *S. Crucis* reduximus; nunc navigationem ejusdem secundum exterius Californiæ littus persequemur quod ab Oceano Meridionali pulsatur.

Vigesimo itaque nono Octobris è portu *S. Crucis* solverunt, sed vento minus favente, ingens discrimen adierunt, altera navi cui *S. Trinitatis* nomen erat, vadis hærente & cum summa difficultate ægre servata; Hinc valida & tenebrosa tempestate cum nimbis & fulguribus incumbente, vix octiduo Promontorium superarunt, non sine ingenti discrimine ob littoris vicinitatem: Septimo demum mensis Novembris tempestas remisit & secus oram continentis navigantibus amœnissimæ terræ sese aperuerunt: vernantes nimirum planicies & raræ silvæ; crebri quoque ignes noctu conspecti, ex quibus terram hanc habitam esse liquido constabat; Decimo autem ejusdem mensis, terræ facie nihil adhuc mutante, se jam quinquaginta leucas à Promontorio Californiæ provectos subductis rationibus compererunt; nec dubium erat hanc quoque terram habitam esse; sed oræ præruptæ & fervens mare, & littus ob vehementem ætus reciprocationem periculosum, licet mari haud procul à littore quinquaginta orgyas alto, exscensionem prohibebant.

Ab undecimo Novembris ad decimum & quintum, vento vehementer adversante vix decem leucas promoverunt, navi *Trinitatis* totum triduum desiderata, rursusq; inventa. Decimo sexto ejusdem mensis aparctias è directo ipsis contrarius navigationem stitit; terra autem quam eminus conspiciebant, plana erat atq; campestris, quam

nocturni ignes incolis haud infrequentem arguebant, & barbarus unus cum suo lintre è longinquo illos aspectans, propius accedere detrectabat: LXX jam leucas à California promontorio processerant, sed aquilone vela explicare prohibente magnum frigus patiebantur. Hinc angulum terræ conspicati, & pone eundem anchoras figere & aquatum descendere parantes, ab aquilone valide perflante rejiciuntur in altum, & XX demum ejusdem mensis ad continentem reversi, sub altissimis montibus à venti vehementia defensi, anchoras jaciunt. Hic *Castellonus* navarchus cum sex focis in terram descendit, ibidemq; offendit IV barbaros vastis corporibus, qui ad primum Hispanorum conspectum perniciosissimo cursu se subdixerunt. Aquatum deinde secundo Decembris, terraque lustrata fuit, quæ montosa erat & crebris scopulis cavernisque aspera & impedita. Post meridiem barbari magno numero in illos incubuerunt, tam inopinatò ut excubitores fallerent, pugnatum acriter, barbaris ingentem sagittarum & saxorum nimbum in Hispanos effundentibus, ita ut dux & duo milites sauciarentur; præcipuum auxilium in duobus molossis fuit, qui barbaros ita perterruerunt, ut Hispanis acriter in illos procurrentibus, tandem terga verterent & ad suos sese reciperent; post illa barbari ingentibus pyris accensis paululum quieverunt, intempesta autem nocte ardentibus titionibus è pyris arreptis in diversa abierunt, Hispanis itidem ad naves suas remeantibus. Postero die sine ullo impedimento aquatio fuit absoluta; lustratusque intra continentem à Navarcho ingens lacus, qui ad minimum triginta leucas ambitu suo videbatur complecti, emissarium habens supra leucam latum, & tres & nonnusquam decem orgyas altum: juxta hunc tugurium barbarorum conspicientes, quum propius accedere pararent, tanta exsiliit barbarorum multitudo, ut retro cedere & propere ad scapham se recipere cogerentur.

Portus S.
Abad.

Dehinc ventum paulo faventiozem nacti, & decem leucas provecti, portum adierunt *S. Abad*, longe commodissimum & valde amœno solo incinctum; atque inde porro ad nonum usque Decembris oram legentes, terram jucundo & vernanti aspectu, nonnunquam montes & rursus campos, pluresque amnes in mare descendentes offenderunt: post illa primum gelu & mox tanta tempestas inopinantes oppressit ut ruptis velis, & duabus anchoris amissis ad portum *S. Abad* se cogerentur recipere.

Aquatum hic descenderunt, sed barbaris prohibentibus, nihil ista vespera actum fuit: postero mane munusculis quibusdam barbaros deliniunt, verum quum aquatione jam absoluta, ad naves reverterentur, barbari primum ingenti clamore & tumultu plura poscere, & quum non obtinerent, mox sagittas in remiges ejaculari, Hispani vero duo tormenta è navibus in illos ejaculari, quæ res barbaros tantopere deterruit ut terga vertentes quam celerrime in vicinas sylvas se abderent. Notandum autem hosce barbaros, idioma alterius barbari quem Hispani inde à Promontorio California secum duxerant ut illo interprete uterentur, neutiquam potuisse intelligere.

Promot.
S. Trinitatis.

Hinc profecti Promontorium *S. Trinitatis* superarunt, & triduum ab adversis ventis detenti, aura rursus obsecundante vela explicarunt, ad Calendas usq; Januarias anni 1610 XL littus legentes humile & peramœnum, solo interiori sese in colles & sylvosos montes, jucundissimo prospectu, sensim attollente; atque ita ad quintum usque Januarii navigantes ad altitudinem triginta graduum septem rionalium profecerunt, ubi acerrimum frigus experti, hyemem haud secus quam in Hispania suam vicem implere deprehenderunt. Decimo tertio ejusdem mensis aquandi gratia descensum in terram, sed adeo asperam & confragosam ut mirarentur illam ab hominibus, uti è vestigiis apparebat, habitari posse: ad ulteriora tendentibus, decimo octavo ejusdem mensis, speciosior terra occurrit, multiq; lintres barbarorum, qui naves cum summa admiratione intuebantur; sed Coro validius insurgente ad Insulam *Cedrorum* sunt rejecti; (hanc Anglica versio ad altitudinem octo & viginti graduum & quindecim scrupulorum collocat) Aquæ autem penuria pressi, ad Continentem vela vertunt, & exscensione facta, indigenis nequicquam aquationem impedire conantibus, quos molossi facile in fugam agebant, omnia dolia impleta. Vix anchoras refixerant, quum ventus ab Arcto insurgens ipsis non modo adversus, sed & frigore suo infensus, ad Insulam *Cedrorum* coëgit reverti; ubi ad octavum Februarii substiterunt. Aqua & ligno abundat hæc insula, nec non piscibus, habetque stationem adversus incerta ventorum satis munitam.

Insula de
Cedros.

Crebris

Crebris deinde tempestatibus exagitati & ingentibus periculis defuncti, ad vigesimum quartum usque Martii perdurarunt, verum tunc quum naves pene dehiscerent, navales focii cæperunt tumultuari, & à præfecto suo *Francisco de Vloa* importune flagitare ut ad Novam Hispaniam reverteretur, verum ille propositi tenax, navi sua nonnihil refecta altum repetiit, nec quid illi postea acciderit hactenus est compertum, fluctibus haustum aut alio infortunio extinctum constans opinio est; altera autem navis non sine summo discrimine tandem incolumis ad Novam Hispaniam applicuit.

C A P. XIV.

Fratri Marci de Niza iter ad Cibolam provinciam.

NU N C è mari ad Continentem revertemur, & famosum *Marci de Niza* Franciscani iter commemorabimus, cujus sane relationem præterire potuissem, utpote falsi in multis paulo post manifesto convictam, nisi sequentibus expeditionibus & navigationibus occasionem dedisset, neque piguisset *Antonium Herre-*
ram atque alios suis commentariis illam inferere.

Marcus itaque *de Niza* cum socienno suo & *Nigrita Estevanico* (qui cum paucis Hispanis è tertia illa Hispanorum, duce *Pamphilo Narvezio*, in Floridae provincias expeditione evaserat (uti supra retulimus) & barbaris aliquot qui Hispanicum idioma jam callebant, Anno à Ch. Nato 1529 ab oppido *S. Michaelis* provinciae *Culvacan* egressus, primo movit versus *Petatlan*, locum sexaginta, ut ipse numerat, leucarum intervallo à dicto oppido distitum, & ab indigenis ubique hospitaliter fuit exceptus. Hic sociennum suum ægrum relinquens, cum reliquis processit, & licet indigenæ, per quorum fines ipsi iter erat, summa annonæ penuria laborarent, utpote qui integro triennio parce admodum sementem fecerant, nihil tamen ipsi defuit. Triginta porro leucarum itinere nihil memorabile ab ipso observatum fuit, præterquam quod Insulares quidam barbari ad ipsum venerunt ab Insula jam ante à *Marchione Vallensi* visa & lustrata, itemque ex altera paulo remotiore, qui fragmenta quædam concharum Margaritiferarum circa cervicem gestabant, & Margaritarum copiam apud Insulam suam reperiri testabantur (licet nullas ipsi exhiberent) pluresque minores insulas juxta sitas esse, quæ vili atque inopi popello incolerentur.

Hinc per desertum quatruidi itinere cum plurimis barbaris, qui illum sponte comitabantur, profectus, alios rursus barbaros obvios habuit, qui non tantum ad Europæorum habitum, quos numquam antea viderant stupebant, sed & barbaros tanta solitudinis intercapedine sibi prorsus incognitos admirabantur. Hic cū summa veneratione fuit exceptus, indigenis barbaris non tantum large com meatum præbentibus, sed & vestimenta illius superstitione contrectantibus, ipsumque *Hayotam*, id est, divinum virum appellantibus. Ipse *Veri Dei* & *Cæsaris* cognitionem ipsis per interpretes prædicabat: illi autem vicissim narrabant, quatruidi à suis finibus itinere versus mediterranea, latissimam planiciem habitari ab indigenis, qui & vestibis induerentur & aures atque nares lapillis quibusdam viridi colore ornarent; illo denique metalli genere abundarent, quod ipsis ostenderat (id autem erat aurum) ita ut & vasis aureis uterentur & templorum suorum parietes aureis laminis incrustarent; veruntamen quia jussus erat haud longe à mari intra continentem divergere, iter ad illam provinciam distulit. Dehinc quatruidi itinere per eorundem populorum fines confecto, venit *Vacapam*, circiter quadraginta leucas distantem à mari, ubi festo paschatis substitit *Vacapa*. & Americanos quidem qui illum comitabantur tribus diversis itineribus dimisit ad mare, *Nigritam* autem recta ad septentriones, mandans ut simul ac quid magni aut memorabilis offendisset, sese per nuncios certiolem faceret. Vix quatruiduo præcesserat *Nigrita*, quum nuncius ab ipso advenit obnixe flagitans ut sequi properaret, famam enim amplissimæ provinciae, quæ *Cibola* vocaretur, ad aures ipsius accidisse, nec longius illam quam triginta dierum itinere abesse; illic septem ingentia atque incolis frequentissima oppida uni Principi parere, oppidanos vestibis uti, domos è lapidibus & cæmëto affabre constructas & conjunctim dispositas esse, superliminaria portarum cyaneis gemmis, (*Turcoïdes* vocant) ornata, *Americanus* qui à *Nigrita* venerat, narrabat.

Eodem tempore qui ad mare requirendum missi fuerant, reversi retulerunt triginta quatuor insulas à se visas, & insulares aliquot adduxerunt, qui parmas aliquot bovillo corio obductas, quibus totum corpus tegebant, Monacho obtulerunt. Venere & tres barbari ab orientali plaga, pectus atque brachia picti, (unde illos *Pintados* appellavit) qui se septem illorum oppidorum vicinos ferebant. Atque his assumtis iter quod Nigrita indicaverat persequi cœpit, & mox alios atque alios nuntios obvios habuit, qui rogabant ut properaret, famam enim *Cibola* & trium regnorum *Marata*, *Acus* & *Tonteac* in dies increbescere & confirmari; quod & major crux quam Nigrita fixerat indicabat: majoribus itaque itineribus profectus, quum jam bidui itinere abesset à deserto, ad cuius exordium Nigrita se præstolaturum promiserat, incidit in 10 locum peramænum, arvis satisque undique cinctum, quæ fossis rigabantur: incolæ autem ipsi obviam processerunt gossypino panno & taurinis tergoribus amicti; Regulusque illorum gossypina tunica indutus & cyaneis gemmis ornatus, varia monacho munera obtulit, quæ refutavit. Vestimento autem illius contrectato narrabant barbari, ejuscemodi pannos maxima copia in regno *Tonteac* texti è villis bestiarum, quæ canum venaticorum, quales Nigritam secum ducere viderant, molem non excederent.

Hinc desertum quadridui itinere emensus, vallem frequentissimam incolis intravit, qui ad eundem modum vestiti erant & cervicem, auriculas atque nares eisdem gemmis ornati, quique *Cibolam* haud secus noverant, quam Novæ Hispaniæ in- 20 colæ urbem *Mexico*, nec pannos *Tonteacenses* ignorabant. Quumque hæcenus littus maris recta ad Arctum vergere observasset, illud lustrare voluit & ad altitudinem sex & triginta graduum in occasum se flectere deprehendit. Deinceps per eandem vallem iter quinque diebus profectus, in *Cibola* civem incidit; qui Præfectum, quem dominus septem oppidorum ibidem constituerat fugiebat: Erat autem is ingenio minime barbaro, monachumque comitari avebat; ut illius intercessione veniam à Præfecto impetraret: Urbis illius situm uti & vicinarum disertè explicabat, metropolim appellari *Abacum*, ad occasum *Marata* regnum situm esse, olim quidem incolis frequentissimum, nunc autem bellorum injuria multum imminutum: *Tonteac* huic proximum esse, regnum opulentum cujus indigenæ pannis uterentur. In hac valle 30 denique tergus dono accepit, taurino duplo majus, animali longis villis tecto, colore damæ, detractum; quod animal ut ipsi narrabant, cornu incurvum in fronte gestaret, è quo alterum enasceretur rectum, præcipuum hujus feræ robur. Itaque vallis hujusce possessione Regi Hispaniarum vindicata, postquam triduum hic incolarum rogatu fuisset commoratus, cum magno barbarorum comitatu, largoque comite; solitudinem quam quindecim dierum itinere hanc vallem à *Cibola* provincia dividere cognoverat, ingreditur nono May, latam tritamque semitam inveni- 40 ens, & crebra pyrarum vestigia, quas viatores hic construere solent: Duodecimo autem die unus Nigritæ comitum ad ipsum venit, tristis atque trepidus, qui animo paulum confirmato narrabat, *Estavanicum* quum jam *Cibola* finibus appropinquasset, cucurbitam suam tintinabulis quibusdam & candida rubraque pluma ornatam, per nuncios ad Præfectum urbis præmississe adventus sui indicem; verum Præfectum conspecta cucurbita tantopere excanduisse ut illam projiceret in terram & nuncios faceffere & ipsorum Dominum quantocius è finibus suis excedere juberet, ni faceffent, omnes ad internecionem se deleturum: Nigritam vero illo nuncio haudquam territum processisse, verum non modo aditu urbis prohibitum fuisse, sed & omnibus impedimentis, cyaneis gemmis, aliisque exutum, profugere coactum: se quidem siti pene exanimatum ad vicinum fluvium se subduxisse, quo & Nigritam fugere, & socios illius ab indigenis misere trucidatos observaverit. Hæc narratio barbaros qui Monachum comitabantur, supra modum consternavit, itaque illos 50 confirmare & nuntio fidem derogare nequicquam conatus, precibus ante conceptis, sarcinas omnes referat, & inter primarios dividit, orans atque obtestans ut se porro sequerentur: Quum ergo processissent & jam unius tantum diei itinere à *Cibola* abessent, alii duo è Nigritæ comitibus occurrerunt pene exanimati, & multis vulneribus saucii, qui præcedenti relationi consentanea retulerunt, & ultra trecentos suorum cæfos, ipsumque Nigritam haud dubio trucidatum esse, barbarosque ita denuo per-

perterruerunt, ut monachus anxius & quid porro ageret incertus paulum secederet
 è turba, & precibus conceptis ad comites regressus, blanditiis atque munusculis illos
 placare niteretur, verum nihil proficiens & à Mexicano quodam monitus, barba-
 ros ob suorum stragem, quam ipsi & Nigritæ imputabant, efferatos extrema ipsi mi-
 nari, monere barbaros caput nequid fecius in ipsum admitterent, exiguum enim
 ipsis in sua cæde solatium fore, neque impune laturos, Christianos enim haud dubio
 vindices adfuturos. Quum his atque similibus dictis barbaros nonnihil commovisset
 suadere institit ut aliquot suorum dimitterent exploratum, ut certiora de suorum &
 Nigritæ cæde cognoscerent, verum quum non persuaderet, ipse cum paucis processit,
 10 donec in conspectum *Cibola* ventum fuit, quam dicit ad radicem montis in planicie
 sitam esse, Mexico paulo majorem, & lapideis ædificiis atque tectis affabrè consti-
 tuta: ut propius accederet aut urbem ingrederetur inconsultum ipsi visum, ne si
 quid humanitus ipsi accidisset, tam nobilis oppidi notitia Hispanos penitus lateret;
 itaque saxi aliquot in cumulum coacervatis & cruce imposita, provinciæque domi-
 nio Regi Hispaniarum vindicato, via qua venerat est regressus, & deserta rursus
 emensus, planicieque quam ante præterierat obiter salutata, primo ad oppidum
S. Michaëlis & mox *Compostellam* repedavit, atque itineris sui descriptionem ad Novæ
 Hispaniæ Proregem misit.

Haecenus Fratris *Marci de Niza* relationem compendio prosequuti sumus, è qua
 20 liquido constare poterit, quam fluxa sit ejusmodi fraterculorum fides, qui non raro
 à barbaris sibi narrata & plerumque minus intellecta, ut visa referunt, atque ita fal-
 lunt eos, qui ipsorum dictis fidem adhibentes, longinqua itinera suscipiunt, uti *Fran-*
cisco Cornado atque adeo ipsi Proregi accidisse jam narraturi sumus.

C A P. XV.

Francisci Vasquii de Cornado *expeditio in Cibolam &*
vicinas provincias.

30 **A**ntonius de Mendoza Novæ Hispaniæ Prorex, superiori illa Monachi relatione
 in ingentem spem erectus, *Francisco Vasquio de Cornado* Novæ Galæciæ præ-
 fecto mandat ut primo quoque tempore in illas regiones expeditionem sus-
 ciperet: Ille coactis centum & quinquaginta equitibus quorum multi binos equos
 ducebant, & ducentis peditibus bene armatis, cum campestribus aliquot machinis,
 magno belli apparatu, pecorum atq; porcorum grege, largo deniq; comœatu, mense
 Aprilis anni 1510 XL è *Culvacan* profectus, quatuor dierum itinere ad flumen *Pe-*
tatlan, & deinceps triduo ad *Cinaloam* pervenit, ut *Herrera* scriptum reliquit: Unde d. 6. l. 9.
 deinceps iter suum instituit; quemadmodum ipse narrat in hunc modum. c. II,

Triginta (inquit) leucis ab eo loco quem Pater provincialis tantopere in sua re-
 latione prædicaverat, *Melchiorem Diazium* cum quindecim equitibus præcedere
 40 jubeo, & quam maximis itineribus ad provinciam contendere, illamque penitus
 perlustrare: hic quatrimum per asperrimos montes eluctatus, neq; annonam neque
 ulla oppida se reperisse præter duos tresve inopes pagos viginti aut triginta humilium
 casarum, quorum incolæ narrabant ulterius nihil restare præter fragosos & incultos
 montes & meram solitudinem, uti ad exercitum reversus retulit, qui prima hac spe
 tam insigniter fraudatus haud modice conturbabatur; Veruntamen non hujus po-
 tissimum regionis lustrandæ gratia hoc iter susceptum esse, apud ipsos concionatus,
 aliam laborum metam in ditissimis illis provinciis subjugandis proponi, tandem per-
 suasi ut procederent. Hic rursus impeditissimum iter & nonnunquam præruptum
 experti, fidem monachi obtestari cœperunt, qui plana omnia & expeditissima pro-
 50 miserat, multosque montes præter paucos colles obstare qui vix dimidiam leucam
 occuparent: Contraria autem omnia accidebant ita ut ne animalia quidem & pe-
 cora asperitatem montium ferrent, sed pleraque præ lassitudine deficerent. Tan-
 dem vigesimo & sexto May ad vallem de *Corazones* ventum (*Arroya de Corazones* vo-
 cat *Herrera*) cæteris provinciis quas hætenus transierant longe frequentiore.

Hic largam quidem sementem, sed Mayzii maturi perexiguum penu invenimus:
 itaque eundem *Diazium* ad vicinam vallem de *Sennora*, ut jam à nostris vocatur,

mitto ut permutatione quarundam mercium Mayzium ab incolis compararet; atque ita barbaris nostris & tenuioribus militibus opportune subventum, qui jam annonæ penuria laborabant.

Hanc vallem quinque dierum itinere à mari occiduo abesse intellexi, & barbaris qui maritima accolunt accersitis, haud longe à littore septem aut octo insulas habitari à gente bruta & annonæ indiga, nuperque hic navem grandem conspectam fuisse, accepi.

Chichil-
ticalc.

Quatriduum in hac valle moratus, castra movi, quumq; me magis magisq; ad mare accessurum opinarer, longius ab illo recessi, adeo ut quum jam *Chichilticalc* attigissem, quindecim dierum itinere à mari me abesse deprehenderem, licet Monachus tantum quinque leucarum distantiam prodidisset, seque mare è longinquo vidisse fuisset mentitus: quæ res nos pessimè habuit. *Chichilticalc* tantum biduum substiti, ob pabuli inopiam, licet equorum lassitudo longiorem moram flagitaret, & solitudinem ingredior vigilia *S. Ioannis*, in qua nulla equis pabula, sed viam longè difficilior rem reperi, ita ut multi equi deficerent nec non aliquot Americani & Nigritæ atque unus Hispanus. Dein præfectum castrorum cum quindecim equitibus speculatum præmitto, qui dextre officio suo functus iter exercitui expeditius reddidit. Triginta denique leucarum itinere per invios saltus & asperrimos montes confecto, regionem ingredimur multis annibus riguam & pabulo abundantem ab Europæo haud multum diverso, multis moris, juglandibus (sed frondibus à nostratibus nonnihil diversis) refertam; jamque unius diei iter eramus emensi, quum quatuor barbari inermes obviam venerunt, qui se præmissos dicebant ut nobis adventum felicem gratularentur, postero die plures cum annona adfuturos: quibus auditis, rogavi ut oppidanos bono animo esse juberent, neque oppidum deserere, me enim Regis mei mandato advenisse ut ipsos adversus hostes ipsorum defenderem: Simulque præfectum Castrorum præmisi ut aditus omnes exploraret & si quem difficiliorem reperisset, eundem occuparet ne à barbaris præriperetur: repperit autem unum longe impeditissimum, quem si barbari insedissent, magnum utique impedimentum potuissent objicere; commodum autem à præfecto præreptus fuerat, quum barbari sub noctem accederent, qui quum in vigiles nostros incidissent, statim retrocesserunt. Postero mane castra movi & annonæ penuria cogente celeri passu ad oppidum admovi & ne quid intentatum relinquerem religiosos aliquot præmisi qui oppidanis persuaderent me nequaquam venisse ut aliquid damni ipsis adferrem, sed ut ipsos adversus omnes hostes tuerer, modo religionem nostram amplecterentur & se vasallos Regis Hispaniarum agnoscerent; Verum illi paucitatem nostrorum vilipendentes tanto animosius arma corripunt & nos ultro aggrediuntur; repressi tamen adhuc meos, mandati tui & Marchionis memor, donec audacia barbaris in tantum crevit ut pene turmis nostris miscerentur & saxa atque jacula pedibus equorum nostrorum acciderent; tunc non ultra cunctandum ratus, religiosi idem consentibus, in barbaros invehor & primo impetu conjicio in fugam: pars in oppidum recepti, reliqui per agros palantes dispersi, pauci interfecti, nam quantocius ad oppidum copias admovere fames suadebat; itaque balistaros & sclopetarios primum vallo succedere imperavi, ut defensores propellerent atque dejicerent; verum parum profecit hic conatus, nervis arcuum fatiscientibus & sclopetariis præ lassitudine statim remittentibus; barbari interim saxis & jaculis nostros petebant è vallo, ubi ipse magnum discrimen adii, bis saxo ictus & humi prostratus, vulneratusque ita ut pugna excedere sim coactus; nihilominus barbaris sensim cedentibus, tribunorum & militum nostrorum virtute oppidum cepi & in eo tantam Mayzii copiam repperi, ut necessitati nostræ abunde sufficeret. Hactenus è commentariis ipsius *Francisci Vasquii de Cornado* hanc expeditionem compendio retuli, nunc reliqua ex *Herrera* decadibus subjungam.

Tuyacã.

Quinque (inquit) dierum itinere à *Cibola* versus Aquilonem adierunt provinciam *Tucayan*, in qua septem sunt municipia satis frequentia, quæ septem illæ civitates videntur quarum frater *Marcus de Niza* meminit. Ad *Cibolam* usque omnes torrentes atque amnes versus occasum labuntur & haud dubio in mare Australe, ulteriores ad oceanum septentrionalem descendunt.

A *Tucayan* ad flumen *Huex* ventum, cujus ripis viginti leucarum spacio quinde- Huex fl.
 cim municipia adsident, domiciliis inter se junctis & affabre constructis, in quibus &
 tepidaria quæ vulgo *Stuvas* appellamus, sub terra constructa adversus hyemis vehe-
 mentiam. Hoc flumen à Coro ad Eurum devolvitur, ita ut omni dubio procul in
 septentrionalem Oceanum exeat. Septem ab hoc dierum itinere versus boream *Ci-* Cicui-
que fl.
cuique flumen attigerunt, & aliorum quinque campestria sunt ingressi in quibus tauri
 & vaccæ gibbosæ pascuntur: Indigenæ tuguriola sua longitriis in conum desuper
 connexis componunt, & taurinis tergoribus adversus aëris injurias muniunt; neque
 ullas præter hæc armenta divitias noverunt; his vescuntur, horum exuviis amiciun-
 10 tur, his deniq; omnia ad vitam humanam necessaria explent; canes præterea habent
 grandiusculos, quibus pro jumētis utuntur, quoties sedes mutant. Americanus interea
 qui viam monstrabat, sua ne malitia an alieno impulsu incertum, in uliginosa loca &
 riguos campos à recto tramite Hispanos abduxerat, futurum sperans ut annona omni
 adesa in solitudine fame perirent: jamq; octiduum processerant quum ab altero bar-
 baro fraudis hujus atq; periculi admonentur, nec tamen ante substiterunt quam (vi-
 gesimo tandem die) ad alterum pagum ventum esset, cujus *Regulus* ætate gravis &
 jam cæcus, se quatuor Christianos ante aliquot annos vidisse meminerat.

Hic *Vasquio* consultius visum cum viginti novem equitibus ulteriora lustrare, &
 reliquas copias ad priora stativa remittere. Progreditur itaque triginta diebus recta
 20 versus Arctum, sed haud magnis itineribus, per aquosa loca & eisdem gibbosis
 animalibus plena, donec ad flumen pervenit cui *S. Petri & Pauli* nomen indidit: hoc
 transmissio secus ripam descendentes versus aquilonem, tertio demum die inciderunt
 in barbaros venationi intentos, à quibus tam hujus quam remotioris provinciæ *Haræe* Haræe.
 statum edocti, *Qui viram* usque processerunt, atque ibidem majus quidem flumen,
 pagos vero barbarorum pene unius modi repererunt. Salutato denique *Regulo* qui
 vir erat procerus & bene composito corpore, quum nihil tanto conatu dignum repe-
 rissent, & Augusto jam inclinante, ne à nivibus & fluviorum inundationibus interci-
 perentur, metuerent; mature de receptu cogitandum existimarunt. *Vasquium* de-
 30 nique ad exercitum jam reversum casus afflixit, itaque plerasque copias primo ad
Calvacan, deinde in præfecturam suam reduxit.

C A P. XVI.

Cibolæ provinciæ situs, cæli solique qualitates à Francisco
Vasquio de Cornado observatæ.

SUPERIORI capite *Francisci Vasquii* iter descripsimus, nunc ejusdem literas
 ad Proregem adjungemus, è quibus regionum situs & qualitates clarius eluce-
 scunt. Restat jam (inquit) ut Nobilitati tuæ perscribam, septem illorum oppido-
 40 rum situm & regnorum illorum statum, de quibus Provincialis tam magnifica nar-
 ravit.

Primo serio affirmare possum, Monachum illum omnia pene præter rei verita-
 tem retulisse, neque quicquam veri narrasse præter oppidorum nomina & ædium
 structuram; licet enim nequaquam cyaneis gemmis sint ornata aut è lateribus &
 cæmento coagmentata, tamen perpulchra sunt & tribus quatuorve contignationibus
 substructa, multis atriis & cubiculis distincta, & caveis subterraneis adversus hye-
 mis inclementiam instructa. Septem autem illa oppida sunt totidem exigua muni-
 cipia, quatuor ad summum leucarum intervallo à se invicem distantia, quæ conjun-
 ctim Regnum *Cibole*, singula vero propriis nominibus appellantur. Municipium in
 50 quo jam moramur, quod ob similitudinem & ad tui memoriam *Granadam* appellavi,
 circiter ducentis constat domiciliis præter alia hac illac per agrum sparsa pene tre-
 centa. Huic vicinum est oppidulum paulo majus circiter quingentarum casarum:
 tertium primo æquale: reliqua quatuor paulo minora; singula in membrana quam
 hic repperi, depicta mitto. Indigenæ harum regionum statura sunt justa, & pro
 captu barbarorum satis ingeniosi, non tamen ea videntur industriâ, ut ejusmodi
 ædificia struxisse verisimile sit: nam fere nudi agunt aut pudenda leviter tecti, &
 varie-

variegata pictaque pallia gestant, qualia mitto. Gossypium hæc tellus nequaquam fert ob frigoris vehementiam, nihilo tamen minus hic illius copiam reperi. Capillos capitis in Mexicanorum modum componunt: Cyanearum gemmarum magnum numerum videntur possidere, verum illas ante nostrum adventum cum reliqua supellectile, penu tantum excepto, alio subduxerant: neque in oppido ulla sceminas aut infantes offendimus, ne senes quidem præter paucos, qui cæteris regendis relictivi debantur. Inter spolia fragmenta quædam smaragdorum, crystalli, aliarumque viliorum gemmarum capta, quæ ministri mei negligentia perierunt. Gallopavorum hic magna est copia, quibus tamen se in cibis uti pernegant indigenæ, & plumarum tantum gratia alere perhibent: quod mihi non fit verisimile, sunt enim Mexicanis 10 longe majores & meliores.

Temperies aëris æstate à Mexicano cælo non multum differt, nam interdum hic æstuat, interdum pluit, licet semel tantum hic pluviam viderim eamque vehementiorem & nimbo similem. Nives altas, geluque acerrimum hic hybernis mensibus tolerari, indigenæ fatentur, & clyma arguit, ipsaque ædium structura indicat; nec non pelles, aliaque quæ indigenæ adversus frigus parata habent.

Nullæ hic arbores sunt quæ fructus ferant; solum ipsum humile & pene æquale, nonnusquam tamen raris montibus, eisque asperrimis impeditum. Paucissimæ hic volucres & raræ sylvæ; una tamen quæ circiter quatuor leucis ab oppido distat, humilioribus cedris confita, materiem foco abunde subministrans. Pascua haud longe 20 absunt, quæ & lætum gramen, & fœnum equis nostris peropportune præbent, quos macies & lassitudo mirum in modum affligerat.

Frumentum indigenarum est Mayzium, quo abundant; uti & pisces perexiguos & candidos; ferina quoque, qua tamen se vesci negant, licet multa cervorum tergora hic invenerimus, uti & pelles leporum atque cuniculorum. Longe optima liba coquunt è Mayzio; quod tanta industria hic molere & conterere noverunt, ut una fœmina hic plus operis conficiat, quam in urbe Mexicana quatuor. Salem usurpant præstantissimum; quem colligunt ad ripas lacus qui unius diei itinere abest. Cæterum neque Septentrionalem neque occidentalem Oceanum noverunt, utriusque viciniores haud facile dixerim, licet multæ rationes suadere videantur, occiduo propiores esse, à quo tamen haud minus centum quinquaginta leucas absunt, sed ab 30 Arcto haud dubio longe plures: è quo colligere promptum est quanta sit hujus Continentis amplitudo.

Feræ hic variæ reperiuntur, ursi, tigrides, leones, herinacei, & oves quædam equorum magnitudine, brevi cauda, cornibus ingentibus, quarum aliquot vidi ad miraculum vastas: capræ præterea silvestres, apri, denique maximi cervi. Indigenæ octo dierum itinere ad campestria proficiscuntur versus arctoam plagam, indeque reportant taurina tergora bene præparata, eleganterque picta.

Tóteac.

Regnum *Tonteac* vel *Totonteac*, quod Provincialis noster tantopere celebrat, tantum lacum esse calidum narrant indigenæ, cujus ripis olim quidem plura turguria assidebant, nunc vero tantum paucula & injuria bellorum valde infrequentia. 40

Marate.

Marate regnum hic penitus ignotum est. *Acus* est exiguum oppidulum, ubi perparum gossypii nascitur, quod hi barbari nominant *Acucu*. Ulterius tendentibus aliquot pagi occurrunt ad ripam fluminis siti, quorum aliquot vidi, alios ex barbarorum relatione accepi. Hactenus *Franciscus Vasquius*, uti oculatus testis, haud dubio veram harum regionum faciem descripsit.

C A P. XVII.

Quiviræ Provinciæ situs, indigenæ, animalia, aliaque è Gomara. 50

Quivira regionem describit Gomara in hunc modum: Regio omnis quæ à *Cicuic* ad *Quiviram* usque extenditur, planissima est, nullis arboribus vestita, nullis saxis aspera: rari atque exigui pagi & incolarum summa infre-

infrequentia: mares taurino corio non tantum pedes sed & reliquum corpus muniunt: foeminae autem, quibus capillos quam longissimos alere summum decus est, iisdem non modo capita sed & pudenda velant: Destituuntur prorsus omnis generis farre, vescunturque carnibus, ut plurimum crudis, sive ita affluere seu lignorum inopia; adipem è visceribus recenter extractum avidissime devorant: Sanguinem hauriunt & calentem sine noxa (licet antiqui id fieri posse negaverint) & frigidum atque aqua dilutum: quumque ollis destituantur, carnes interdum assant vel potius ad flammam, quam ex arido fimo eliciunt, torrent: easque diglutiunt potius, quam masticant aut dentibus conterunt: dentibus quippe apprehensas, præacutis silicibus dividunt, atque brutorum in modum dilaniant. Gregatim quidem degunt, sed nullas fixas habent sedes, Scytarum more crebro migrant, prout aut anni tempestas cogit, aut pabuli copia invitat.

Armenta illorum tauris Europæis magnitudine & colore haud absimilia, cornuum magnitudine superantur, sunt enim ipsis parva, fere recta & præacuta: in eo maxime differunt quod gibbum habeant inter scapulas, & pilos laneos, anteriori quidem parte corporis longiores quam posteriori: & supra collum atque spinam dorsi jubarum instar crispantes: Pilos quotannis mutant, qui fere nigri sunt, & raro albis quibusdam maculis distincti: crura brevia inde à genibus longis villis tecta sunt, qui & frontem inter cornua obvelant, sub jugulo autem ita propendent ut barbam hircinam æmulentur: mares caudam habent oblongam, & ad extremitatem villosam; ita ut quædam cum Leone, quædam cum Camelo communia habeant. Cornu ferunt, & siquando rabies illos

cœpit, aut si irritetur etiam equos trucidant. Animal denique deforme est, torvum tetrumque aspectu, ita ut equi occursum illius horreant, ob deformitatem, an novitatem, incertum. Præter hæc animalia nullas præterea divitias noverunt barbari: hæc ipsis cibum potumque subministrant; (caro autem optimi est saporis) tergoribus illorum corpora sua pariter atque casulas muniunt; è

laciniis eorum funes contorquent; ossa illis stilos; nervi villique funes; cornua buccinas; vesicæ utres; fimus denique siccus fomites præbet. Effigiem hujus animalis exhibuit *Gomara*, quam hic apponimus.

Sunt & alia hic animalia equorum magnitudine, quæ quia lanigera & cornuta sunt, à nostris appellantur Oves; cornua interdum libras quinquaginta dicuntur pendere. Itemque ingentes molossi, quos & tauris committunt, illisque quum aut venandi aut domicilia mutandi gratia iter faciunt, onus quinquaginta librarum imponunt.

Qui viram porro tam *Gomara* quam *Antonius Herrera* ad altitudinem quadraginta graduum septentrionalium constituunt; temperiem aëris, aquarum bonitatem, camporum amœnitatem satis laudant; cerasos, moros, nuces, vites denique & melones tribuunt.

Operæpretium autem fuerit *Gomaram* hic audire, qui *Cibola* provinciam ad altitudinem septem & triginta graduum & triginta scrupulorum collocans (ita habet versio Gallica, cum in Hispanico exemplari diserte triginta gradus & semissis ponantur) *Francisci Vasquii de Cornado* iter ita porro describit. Milites *Vasquii* (inquit) quum regiones hæc tam infrequentes incolis, & tam inopes deprehenderent, monacho supra modum indignabantur, qui tam magnifica de hisce terris prædicaverat: itaque ne inopes & nullo operæ pretio facto, in Novam Hispaniam reverterentur, ulteriora lustrare in animum inducunt, præsertim quia barbari longe meliores terras haud procul inde jacere testabantur: *Acuco* munitissimo & edito loco copiæ admotæ: *Garfias Lopez de Cardenas* cum turma equitum missus ut mare requireret:

Ipse

Tiguez. Ipse *Vasquius* cum reliquis copiis movit versus *Tiguez* ad magnum fluvium situm. Hic *Axa* & *Quivira* fama auribus illorum accidit, narrantibus barbaris *Quivira* dominari regem *Tatarax*, virum barbatur, colore candido & opibus affluentem, qui in capella crucem & reginam cælorum adoraret. Hæc divitiarum fama facile milites pellexit ut procederent, licet non pauci falsa hæc & monachorum commenta haud frustra suspicarentur. Barbari interim qui Hispanos hæcenus sequuti fuerant, una nocte omnes in diversa aufugerunt, quæ res exercitum haud modice perturbavit. Promota tamen castra, & municipium in itinere captum, direptum atque concrematum: deinceps in alterum impetus factus, aliquot milites desiderati, & quinquaginta equi vulnerati, *Franciscus* quoque *Obandius* captus & intra oppidum abreptus, incertum an idolis ab ipsis immolandus, an ut plenius de advenarum statu cognoscerent; atque hoc magis credibile visum, neque enim hæcenus in hisce regionibus observatum fuit barbaros humanis hostiis numina sua placare. municipium itaque corona cinctum, sed vix quinto & quadragesimo die potuit expugnari. Oppidani quum de se actum animadverterent, primum pallia sua, cyaneas gemmas, & quicquid alicujus pretii possidebant conjiciunt in ingentem pyram, dein sceminis & pueris in medium agmen acceptis, magno impetu erumpunt; sed pauci admodum evaserunt, reliqui aut ferri acie fuerunt consumti, aut ab equis conculcati aut vicino fluvio hausti: Hispanis quoque haud incruenta victoria fuit, septem militibus cæsis, octuaginta vulneratis, & plurimis equis desideratis: pauci denique barbari intra oppidum rejecti, tantisper fortiter restiterunt, donec Hispani ignem in ædes injicerent, & flamma obvia quæque depasceretur. Hyems erat, & fluvius tam valida glacie astringebatur, ut equos ferret. Nives hic admodum altæ, & pene semestres: æstate tamen hic præstantes melones nasci, atque etiam gossypium produnt auctores, è quo indigenæ pallia sua texunt.

Cicuic. A *Tiguez* quadridui itinere ventum *Cicuic* exiguum municipium, à quo circiter duodecim leucas digressi, novam speciem vaccarum offenderunt, quarum octuaginta mactarunt, insigni exercitus levamento. Porro à *Cicuic* ad *Quiviram* nongenta milliaria numerant: iter agitur per vastam & infœcundam planiciem, in qua neque saxa, neque arbores, atque adeo nec herbæ reperiuntur; itaque itinera & stationes, stercore illarum vaccarum in cumulos aggesto, signare cogebantur, ne in reditu à recto tramite aberrarent: & jam farre omni destitutis pereundum hic fuisset, nisi vaccæ cibum præbuissent, quæ per hos campos ingenti numero vagantur. Ventum denique *Quiviram*, & *Tatarax* inventus, vir quidem candido colore, prorsus nudus, cuique nihil prorsus divitiarum erat, præter unam lamellam æneam, quæ à collo illius ad pectus dependebat. Hispani tam insigniter spe sua frustrati, quantocius ad *Tiguez* revertuntur, ne vestigio quidem ullo Christianæ religionis apud *Quivirenses* deprehensio. Et demum anno 1610 XLII redierunt in Novam Hispaniam.

Quivira. Pleræque hodie Tabulæ Geographicæ hanc provinciam *Quiviram* submovent ad extremum pene angulum *California* versus occidentem: Quam tamen *Herrera* diserte testatur ducentas leucas à *Cibola* versus ortum divergere; quod & itinerum ratio, quæ modo descripsimus, postulat, & Lusitani cujusdam à *Quivira* per *Chichimecarum* terras in *Panuci* provinciam reditus omnino videtur exigere. Insignem itaque hic errorem in Tabulis admissum esse facile suspicatus sum, neque tamen me extricare potui; præsertim quum veterem tabulam unam in pergameno eleganter descriptam vidissem, quæ *California* in ingentis Insulæ modum à continente septentrionalis Americæ divideret: opinabar autem huic errori forte occasionem dedisse, quod à *Gomara* narratur, Hispanos illo tempore naves quasdam juxta littora vidisse variis mercibus onustas, quarum proræ avibus deauratis erant ornatae, quas è *Catayo* aut Sinarum regno venire suspicabantur. Sed nuper admodum vidi relationem quandam *Alfonsi de Benavides* Franciscani, de qua mox plura dicam, in qua duæ provincie *Quivira* commemorantur, quarum una à Nova Mexicana discedat ad occidentem, altera ad orientem: quicquid sit de priore illa versus occidentem (nam fides hujus Franciscani apud me levior est) posteriorem hanc ad orientem, omnino veram esse *Quiviram* mihi persuadeo. Nam *Gomara*, ut supra, narrat post irritam illam *Francisci*

Vasqui expeditionem, Fratrem *Ioannem de Padilla* cum altero Franciscano & duodecim barbaris *Mechuacanis*, itemque *Andrea de Ocampo* Lusitano in provincia *Tiguel* aliquandiu substitisse, & secundo inde ad *Quiviram* profectum; monachosque ab indigenis trucidatos, Lusitanum autem cum paucis *Mechuacanis* evasisse & post decem mensium captivitatem & longos errores tandem per *Chichimecarum* terras *Panucum* rediisse. *Benavidius* denique hanc *Quiviram* collocat ad trigessimum septimum gradum ab *Æquatore* versus *Arctum*; scribitque hanc provinciam (cujus incolas vocat *Aixaoros*) argenti atque auri metallis abundare, & haud longe abesse à finibus earum provinciarum, quas jam Angli & Belgæ coloniis occuparunt; quos à barbaris istis multum auri atque argenti accipere narrat, quàm falso, Angli atque nostrates possunt testari.

C A P. XVIII.

Hernandi de Alarcon *navigatio in Fretto Californiano.*

Antonius de *Mendoza* Novæ Hispaniæ Prorex, simulac *Franciscum Vasquium de Cornado* terrestri itinere dimiserat ad *Cibola* provincias lustrandas, etiam *Hernandum de Alarcon* cum duabus navibus ablegavit, ut oram maritimam Freti Californiani inviseret: Hic quum ad vadum breviter pervenisset, à quibus *Franciscus de Villoa* vela retro vorterat, non sine summo periculo ad intimum sinus illius gremium penetravit: ubi flumen offendit ita rapide decurrens, ut naves plenis velis subeuntes remoraretur: itaque majores naves in anchoris hic constituens, cum duabus cymbis quibus viginti milites nautæque vehebantur, flumen ascendere aggreditur; primo die, qui erat sextus & vigesimus Augusti, ægre sex leucas proventus, postero die aliquot tuguria barbarorum conspexit, qui postquam res suas in vicinos montes abdiderant, ad ripam reversi, Hispanos minitabundi terra prohibere satagebant; verum *Alarconius* promissis atque munusculis barbaros ita delinivit ut mox ultro in terram exscendere juberent, & comeatum liberaliter conferrent. Hi populi nudi agebant, & cutem variis coloribus picti; capita galeis quibusdam muniebant, quas è cervino corio confutas elegantissimis plumis ornant: arma ipsis sunt arcus, sagittæque & lignei gladii; corpora vasta & validi lacerti: perforant nares, & brachia notulis quibusdam perfignant: capillitium supra frontem rasum, ab occipite ad lumbos usque promissum: fœminæ pudenda ante & retro plumis tegunt, cætera nudæ & eodem quo maris modo capillatæ. Ingens autem hominum multitudo quotidie accurrebat, quos Hispanus, dum se à sole, quem hi barbari unice venerantur, missum jactat, ita delinivit, & munusculis exigui pretii, puta ligneis & papyraceis crucibus (quas res cœlestes esse prædicabat) in tantum sibi conciliavit, ut funibus arreptis, magna contentione cymbas illius adverso flumine subducere aggredierentur. Invenerunt & aliquem qui ipsorum interpretem nonnihil videbatur intelligere: Hunc multa variaque quærentem, quum vicissim de *Cibola* & *Tontec* provinciarum situ & statu interrogassent, ille nihil sibi de istis constare respondit. Venit deinde ad eos *Naguachatus* barbarorum horum regulus, qui & præfectum humaniter salutavit & placentis aliquot è *Mayzio* coctis atque cucurbitulis donavit: itaque hinc crux ab Hispanis erecta & barbari à monachis edocti quomodo illam venerarentur. Adversam autem fluminis ripam non minor hominum multitudo obtinebat, qui simili munificentia annonam offerebant, quare & sibi crux fixa. Regulum deinceps serio interrogantes cognoscunt supra viginti tres populos ripas hujus fluminis accolere, omnes idiomate inter se diversos, nec tamen defuturos aliquos, qui interpretes Hispanorum aliquo modo sint intellecturi. Supra hosce autem nationem quandam degere quæ ædes lapideas inhabitet, ferarumque exuviis induatur, & annonæ comparandæ gratia quotannis ad ipsos descendat.

Hinc ergo proventus in aliam gentem incidit, quæ obscuram quandam *Cibola* notitiam habebat, eamque mensis itinere abesse testabatur: & mox in alium populum cujus Regulus testabatur, *Cibola* dominum *Nigritam* quandam superioribus annis obruncasse, eique virides patinas & canem Hispaniensem eripuisse. Huic proximi agebant barbari, qui magnam quidem *gossypii* copiam possidebant, sed

usum illius penitus ignorabant, gliscente jam magis atque magis *Cibola* fama, hi namque decem dierum itinere per solitudinem absoluto, haud longè abfuturam profirebantur: repertus denique unus qui *Cibolæ* se fuisse, & Christianos, eorumque ingentes belluas ibidem vidisse diceret. Præfectus quum *Franciscum Vasquium de Cornado*, illiusque equos designari satis intelligeret, nuncios ad illum mittere summo opere desiderabat, sed nemini persuadere poterat, ut iter illud susciperet. Biduo deinde descendit ad naves suas, quum vix quindecim diebus ascendisset: Quumque ibidem salva omnia reperisset, flumini quidem *Rio de bona guia* nomen imposuit, provinciae autem *Campanna de bona Guia*; & postquam suis imperasset capellam hic ædificare *Nuestra Sennora de bona Guia*, denuo cum pluribus cymbis flumen ascendere aggre-
 Coano. greditur: & paucorum dierum itinere pervenit ad provinciam *Coano* sive *Cumanam*¹⁰ vel etiam *Quuamam* (nam tria hæc nomina apud scriptores invenio, sive una eademque sit provincia, sive plures & diversæ) ubi humaniter ab incolis fuit exceptus; quumque circiter leucas octuaginta flumen ascendisset, nec quod quærebat invenisset, voti irritus ad naves suas remeavit. Sublatis deinde anchoris, postquam oras freti Californiani obiter lustrasset, naves ad Novam Hispaniam incolumes reduxit.

C A P. XIX.

Expeditio navalis Joannis Roderici Cabrilli secus littus australe Californiae in mari Pacifico.

1542. **P**ROREREX *Mendoza* inceptis gnaviter insistendum ratus, binas iterum naves in-²⁰struxit, iisque præposuit *Ioannem Roderici Cabrillum* Lusitanum: qui è portu *Nativitatis* solvens vigesimo & septimo Junii anni 1542, postero die Promontorium *de Corrientes* prætervehitur, & trigesimo ejusdem mensis postquam littora legisset, descendit ad altitudinem viginti duorum graduum & viginti scrupulorum. Secundo autem Julii portum *Marchionis Vallenis*, ad *Californiae* continentem situm (quem vocant *de la Cruz*) prætervectus, octavo ejusdem superavit Promontorium *Trinitatis* ad altitudinem quinque & viginti graduum: & decimo nono ejusdem subit portum *de la Madalena* ad altitudinem septem & viginti graduum situm & adversus incerta ventorum egregie munitum; ubi aquavit. Hinc provectus, vigesimo Augusti,³⁰ Promontorium *del Enganno* adiit ad altitudinem unius & triginta graduum: & decimum XIV Septembris, anchoris jactis substitit, tribus & triginta gradibus ab *Æquatore* versus *Arctum*, sub prærupto Promontorio, quod *de la Cruz* appellavit: Velisque rursus explicatis, X Octobris quendam barbarorum pagum adiit, ad altitudinem quinq; & xxx graduum atq; xx scrupulorum, quem à lemborum multitudine *Pueblo de las Canoas* appellavit. Aliquot diebus ob malaciam hinc detentus, XVII ejusdem mensis die pervenit ad altitudinem VI & xxx grad. & xxx scrupul. Continens hinc angusto collo in altum exiens Promontorium facit, quod à figura *Cabo de la Galera* dixerunt.

Deinceps Cori frigus vitare satagens, relicto littore altum petiit, & decem leucarum intervallo à dicto promontorio, duas invenit Insulas, quarum una octo leucas⁴⁰ inter ortum & occasum, altera quatuor patebat, *S. Lucae* nomine hodie signatæ; apud harum alteram, modicum quidem, sed satis tutum portum ingressus est, quem *de la Possession* nominavit. Habitat utraque insula à barbaris, qui (quemadmodum & illi qui in Continenti degunt) nudi agunt, genas quadratis quibusdam notis signati: & piscatu vitam tolerant. Ex hoc portu vigesimo quinto ejusdem mensis, Africo leniter afflante profectus, postero die haud leve discrimen adiit ab austri violentia in oram importuosam, vorticofamque pene impulsus; & quatrimum crebra ventorum mutatione, nimbis & nebuloso cælo exercitus, primoque Novembris ab impetuoso Coro, adversaque tempestate ad Promontorium *de la Galera* rejectus, pone illud naves subduxit. Postero die portum *de Sardinias* adiit. Hinc Continens habitatoribus⁵⁰ frequens videtur, quorum multi è vicinia ad Hispanos venerunt, & ad tympani murmur saltarunt & in navibus pernoctaverunt: dum Hispani quietè aquam & ligna in naves subvehunt. Habitat hi barbari in spatiosis domiciliis ad ripam fluminis; & nudi fere, glandibus, nucibus & piscibus victitabant; sepulcra eorum asseribus undique erant septa. Hanc provinciam Hispani *Seyo* appellarunt.

Undecimo Novembris, aura ipsis secunda ab Euro afflante, hinc absolverunt, cursum

cursum secundum orarum ductum instituentes: & quum flumen *de Nostra Sennora*, ut vocant, aliquandiu frustra investigassent; occurrerunt illis ad altitudinem septem supra triginta graduum & triginta scrupulorum, continua altissimorum montium juga, quæ hodie *S. Martini* audiunt: Ea autem ad altitudinem octo & triginta graduum vastum promontorium in altum exporrigunt, ejusdem nominis. Hic nocte intempesta, vehemens ab Africo procella cum nimbo & nebula ipsis incubuit, ita ut cursum tenere non possent, & ob fluctuum impetum dividerentur, superioraque arma-
 10 menta in mare projicerent: itaque decimo tertio ejusdem mensis terram versus vela vortunt, ut sociam navim quærerent.

10 Porro quadraginta gradibus & aliquot scrupulis ab Æquatore versus Arctum, C. de Pi-
nos. promontorium eminet, proceris pinis obsitum, à quibus & nomen accepit; à quo ora Continentis versus corum ad aliquot leucas procedit, altissimis & præruptis ripis.

Decimo quinto quum corus valide perflaret, & secus littus navigantes frigoris acrimoniam vix ferrent, juga montium niuibus candentia conspexerunt, & sociâ navi inventâ quæ ob fluctuum, quos hauserat, copiam periclitabatur, decimo sexto Sinum *de Pinos* intrarunt. Decimo octavo hinc solventes ut commodiorem portum quærerent, juga montium ad eundem modum nivibus tecta offenderunt, quibus Promontorium in altum descendit, vulgo *Cabode Nieves*, octo & triginta gradibus & quadraginta scrupulis ab Æquatore versus Arctum. C. de
Nieves. Continens omnis hic pene ejusdem est temperaturæ, nam Coro flante cælum hic sudum, nullisque nubilis tectum.
 20 Ora autem à gradu trigésimo septimo ad quadagesimum, extenditur inter Corum atque Eurum.

Quum nullum portum in hoc tractu reperissent, ad portum *Possessionis* sub insulis *S. Lucae* redire statuunt; hic Africo pertinaciter flante, cum summo frigore, nivibus & impetuosius etiam intra portum fluctibus, miserè colluctati usque ad exitum Decembris, Oceano denuo se committunt, & decimo nono demum Januarii anni clo Io XLIII cum summo discrimine secundò portum *de Sardinias* ingrediuntur. Atque iterum decimo quarto Februarii hinc egressi, vigésimo sexto ejusdem, Promontorium *Fortunæ* conspiciunt ad altitudinem unius & quadraginta graduum: atque

30 ita porro ad calendas Martias cum validis tempestatibus & obscurissimis nebulis, atque intolerabili frigore conflictati usque ad quartum & quadagesimum gradum latitudinis septentrionalis pervenerunt. Veruntamen frigoris vehementiæ haud longius pares, primo ad Promontorium *de Pinos*, & mox, jam tertio, ad portum *Possessionis* remearunt; quem quum ob fluctuum vehementiam ingredi nequirent, minor navis sub insulam *S. Sebastiani* tandem se recepit, quinque diebus pene ducentas leucas, ut ferunt, emensa. Summa jam annonæ penuria laborare ceperant, itaque ad Novam Hispaniam reverti consultius judicarunt; & socia navi vigésimo sexto ejusdem mensis sub insula *de Cedros* inventa, decimo quarto Aprilis ad portum *Nativitatis* redierunt, *Ioanne Roderici Cabrillo* paulo ante in itinere defuncto.

40

NOVA ALBION.

CAP. XX.

Nova Albion ex commentariis Francisci Draci descripta, & California reliqua.

50 ANTE QUAM ab hisce regionibus maritimis ad interiores Continentis Americae Septentrionalis provincias revertamur, non abs re fuerit ejus provinciae meminisse, quam fortissimus Eques *Franciscus Dracus* in memorabili illa expeditione, qua universum terræ globum circumnavigavit, primus lustravit. Is itaq; *Freto Magallanico* enavigato, totaq; Americae meridionalis, & Novae Hispaniae ora lustrata, per orientalis Indiae insulas in Angliam remeare desiderans, cursum suum instituit versus Corum, & vastum illum Oceanum Australem ad quadagesimum usque gradum septentrionalis latitudinis emensus, quinto Junii, quum focii illius frigus haud amplius ferrent, deflexit ad Continentem Americae septentrionalis, & ad

trigesimum octavum ejusdem latitudinis gradum reversus, patentem & peropportu-
 num sinum intravit, & XVII ejusdem ibidem anchoras fixit. Barbari qui oram ma-
 ris accolebant, magno numero statim accurrerunt & munuscula quaedam è plumis
 & reticulato opere confecta Praefecto obtulerunt; à quo & perbenigne excepti & vi-
 cissim Europæis quibusdam mercibus donati, tantopere Anglos eorumque dona ad-
 mirati fuerunt, ut Deos crederent neque aliter sibi paterentur persuaderi. Postero
 die, quum ad jugum montis venissent, sub quo Angli tentoria fixerant, seseque com-
 muniverant, aliquandiu substiterunt, & postquam unus illorum longa oratione se fa-
 tigasset, cæterique arcus & alia arma deposuissent, ad castra cum muneribus descen-
 derunt: Fœminæ interea quæ in summo clivo remanserant, miserè sese affligebant, 10
 genas suas unguibus lacerantes, sacrificio alicui, uti videbatur, intentæ: Viri vero
 postquam Christiana sacra (nam precibus Angli tum commodum vacabant) cum
 summa attentione & stupore spectassent, quæcunq; pridie ab Anglis dono acceperant,
 restituerunt. Gliscente interim fama adventus peregrinorum, Regulus barbarorum
 excitus, binos legatos præmisit, qui quum dimidiam pene horâ nequicquam peroraf-
 sent, nutu significarunt se petere, ut munus aliquod Regulo suo destinaretur, quo co-
 gnosceret tutò ipsi ad castra licere descendere; quo impetrato, ad Dominum suum re-
 vertuntur. Ille vero regia pompa processit magno satellitum agmine septus, quorum
 unus sceptrum præferebat, cum duabus coronis, quæ è variis plumis eleganter erant
 contextæ, tribusq; oblongis catenulis quorundam officulorum, ejusdem forte generis 20
 & formæ cum *Esurgnny* quo Canadenses uti supra diximus. Erat autem Regulus proce-
 ro corpore & gestu minime inurbano, cuniculorum & aliarum ferarum pellibus ami-
 ctus: pone ipsum sequebatur promiscua turba cum suis muneribus, prorsus nuda &
 variis coloribus picta. Anglis autem turmatim & militari ordine obviam egressis &
 salutatione eminus peracta, magnum aliquandiu silentium fuit: Deinde qui Regulo
 sceptrum præferebat, alio insufurrante longam orationem habuit, cui quum à mul-
 tudine esset acclamatum, Regulus cum viris & fœminis (nam pueros in vertice
 montis subsistere jusserat) cæpit descendere: jamque pene vallo Castrorum suc-
 cesserat, quum sceptrigerulus cantilenam canere & ad modulos illius subsilire cæ-
 pit, Regulo & satellitibus illius succinentibus & choreas ducentibus: idem & re- 30
 liqua turba imitabatur, præter fœminas quæ tacitæ saltabant: Atque ita intra val-
 lum admissi diu multumque canendo & tripudiando se sagitarunt: Denique à Præ-
 fecto Anglorum supplices petiverunt, ut provinciam ipsorum in tutelam suam susci-
 peret, & regni habenas moderaretur; quumque annuisset, coronam capiti illius can-
 tillantes atque subsilientes imposuerunt, & catenulas collo illius circumdederunt,
Hioh ipsum nominantes.

Provincia hæc universa abundat infinita copia cuniculorum, qui capite quidem
 ab Europæis nihil differunt, pedibus autem talpas magis referunt & cauda gli-
 res; habentque ab utroque latere veluti sacculum, in quem postquam saturati
 fuerint, reliquias suas recondunt: Carnibus illorum indigenæ vescuntur, pelles 40
 autem maximi faciunt, nam & Reguli vestis ex eis consuta erat. Tuguria horum
 barbarorum è cespite congesta, viminibus eleganter in orbem consertis ad fasti-
 gium usque tecta atque ita munita ut frigus facile arceant; in quibus juxta focum
 super juncos humi projecti cubant. Mares nudi, fœminæ autem storeis quibus-
 dam (quos è juncis industriè contextunt) pudenda tectæ, & ferino tergo hume-
 ris circumjecto palliatæ incedunt: Viris suis supra modum obsequentes. *Dracus*
 jam discessurus *Novæ Albionis* nomen indidit, tum propter candicantes clivos
 qui littus occupant, tum ad patriæ suæ memoriam, quæ quondam Albion au-
 diit. Et columna erecta Angliæ regni insignia affixit, Reginæque nomen &
 suum inscripsit. Denique discedens ingens sui desiderium barbaris hisce reli- 50
 quit.

Ne quid autem Geographiæ studiosi hic desiderent, australe *Californiae* atque
 extimum littus obiter lustrabimus: Promontorium illius orientale à nonnullis *S. Cla-
 ra* dicitur, è regione *Novæ Galæciæ*: ab hoc haud longo intervallo distat alterum
 quod Promontorium *S. Lucae* vocant, viginti duobus gradibus ab Æquatore versus Ar-
 ctum, ut *Franciscus Gualleus* Hispanus observavit: ad hoc naves quæ ab Insulis *Philippinis*
 ab Si-

& Sinarum regno ad Novam Hispaniam revertuntur, cursum suum instituunt, inde à Promontorio *Mendocino* ad altitudinem unius & quadraginta graduum sito: inter quæ duo Promontoria quingentarum leucarum intervallum rei nauticæ periti statuunt. Juxta hoc *S. Luca* Promontorium *Candischi* opulentissimam illam navem anno c1o 1o LXXXVII eripuit Hispanis: Pone autem hoc patentissimus sinus se aperit (quem Hispani ob aquandi opportunitatem *Aguadam Seguram* vocant,) in quem fluvius descendit, cujus ripas plures barbari accolunt. Quæ ad Continentem porro sequuntur Promontoria, sinus, portus, flumina, eorum aliquot jam ante commemoravi; cæterum tam crebro pro navigantium arbitrio nomina mutarunt, & Tabulæ Hydrographicæ tantum inter se discrepant, ut si singula recenserem, lectoris tædium demereri velle meritò viderer. Denique inter utrumque Promontorium *S. Luca* & *Mendocinum* plures insulæ in mari Australi sparsæ continenti objacent, quarum duæ peculiariter à navigantibus observantur, *S. Augustini* una, ad altitudinem triginta graduum & quadraginta scrupulorum, altera *de Cedros* ad altitudinem octo & viginti graduum & quindecim scrupulorum, ut ab eodem *Gualleo* observatum.

NOVA MEXICANA.

CAP. XXI.

Provinciarum quas hodie Novo Mexico vocant prima inventio.

ANTE QUAM ab hisce Provinciis discedamus, non abs re fuerit hic attere re quo pacto provinciæ amplissimæ, quæ jam *Novæ Mexicana* nomine designantur ab Hispanis primum fuerint inventæ, prout à fratre *Ioanne Gonsolez de Mendocæ* narratur in Relatione de Sinarum Regno anno c1o 1o LXXXIX *Madridi* impressa.

Augustinus Ruyz (inquit) religiosus ordinis *Sant Francisci*, vallis *S. Bartholomæi* incola, quum anno c1o 1o LXXX è barbaris qui *Conchi* vocantur & cum vicinis Pasuagatibus commercia exercent, cognovisset, versus Arctum quamplures provincias atque oppida habitari à diversis nationibus, ad quas Hispani hæcenus non penetrassent, pio zelo animas illorum populorum Christo lucrandi motus, à Comite *Corunnæ* qui tum *Novæ Hispaniæ* pro Rege præerat & à Provinciali ordinis sui licentiam petiit, gentes illas adeundi, earumque idioma addiscendi ut facilius Christianam religionem ipsis persuaderet: qua haud difficulter impetrata, cum duobus sui ordinis monachis, & octo militibus qui ultro ipsum comitabantur, itineri se accinxit: & post aliquot dierum peregrinationem intravit provinciam *Tiguarum*, quæ ducentas & quinquaginta leucas ab argentifodinis *S. Barbaræ* versus septentriones abesse credebatur. Atque hic, ob causas quæ non produntur, unus monachorum ab indigenis fuit occisus; milites qui ab hisce initiis graviora merito metuerent, & tam exiguo numero tantam barbarorum multitudinem nequaquam coerceri posse perpenderent, frustra que tam longe à provinciis Hispanorum auxilium ullum expectari, tutius judicarunt quantocius ad argentifodinas *S. Barbaræ* pedem referre. Monachi vero qui supererant militum consilio reprobato, cum tribus adolescentibus Americanis & uno *Mestizo* hic substituerunt, humanitati barbarorum, uti videtur, nimium confisi.

Milites ad suos reversi, rem omnem prout gesta erat, ad Proregem perscribunt; Franciscani autem de suorum salute anxii & deteriora metuentes, quorundam militum animos sollicitare cœperunt, ut cum *Bernardino Beltramo* sui ordinis monacho ad *Tiguarum* provinciam properarent, & fratres suos præsentis discrimini eriperent. Commodum acciderat ut eo tempore *Antonius de Espero* *Cordubæ* in Hispania natus, civis autem Mexicanus, negotiandi causa huc adveniret; Vir opulentus, magni animi atque industriæ, & imprimis ad obsequium Regis sui promptus; qui quum Monachi propositum & rei dignitatem serio perpenderit, res suas vitamque una periclitari in animum induxit, modo licentia ipsi ab aliquo regio ministro concederetur;

quæ monachorum intercessione & precibus, ipsi & omnibus qui ipsum comitari vellent haud gravate fuit indulta à *Ioanne de Ontiveros*, oppidi quod quatuor *Cienagas* vocant in provincia *Nova Biscaya*, septuaginta leucis ab Argentifodinis *S. Barbara*, prætoris Urbano.

Antonius itaque de *Espeio*, omnibus ad hanc expeditionem necessariis mature comparatis, decimo Novembris anni MDLXXXII è valle *S. Bartolomei* movit cum centum quinquaginta, qua equis qua mulis, magno armorum numero, atq; apparatu bellico, largo comæatu, multisque servitiis; & recta versus Arctum biduo progressus, incidit in multos barbaros *Conchos* qui humiles casas vicatim habitabant & itineris illius gnari obviam processerant ut adventum gratularentur. *Conchi* autem hi, reliquique barbari qui vastas hæc regiones incolunt, ferina ut plurimum victitant, (nam ingens hîc cuniculorum, leporum atque cervorum est copia) item *Mayzio*, cucurbitulis atque melonibus, quibus abundant: amnes omnes multimodo piscium genere sunt fœcundi. Indigenæ fere nudi incedunt; arma ipsis sunt arcus atque sagittæ; parent variis regulis, quos & *Casiques* vocant uti Mexicani: nulla ipsis idola, aut quicquam præcipua veneratione, quare facilius cruces figi à Christianis patiebantur, postquam ab interpretibus quid sibi vellent, leviter didicissent. Hinc *Conchis* ducentibus viginti quatuor leucarum iter factum per eorundem provinciam sine discrimine aut maleficio, Regulis passim officii gratia occurrentibus; ventumque ad *Passuaguates*, qui eisdem moribus vivunt, & Hispanos benignè acceptos per provinciam suam deduxerunt; multæ hîc argenti venæ, indicio peritorum, juxta viam inventæ. *Passuaguates* excipiunt *Tobos*, diversa gens, qui Hispanorum adventum nequaquam sibi operiendum rati, se suaque omnia in vicinos montes subdlexerant, quia milites quidam Hispani (uti postea patuit) superioribus annis hanc provinciam metallorum indagandorum gratia ingressi multos incolarum invitos in servitutem abripuerant. Præfectus ergo aliquot suorum ad ipsos misit, blandis verbis & ingentibus promissis rogatum ut redirent ad penates, tuta enim fore omnia neque se maleficii causa advenisse; his persuasi quamplurimi sunt reversi, & cruces erigi passi, usumque illarum edocti, Hispanos ad eundem modum duodecim leucarum itinere per fines suos deduxerunt: barbari hi fere nudi agunt, & arcibus atque sagittis armantur.

C A P. XXII.

Expeditionis Antonii de Espeio in Novam Mexicanam progressus.

Tobos deducti sunt Hispani ad *Iumanos* sive *Patarabuyes*, qui frequentissimam provinciam vicatim incolunt, domus possident lapideas cum suis rectis elegantè constructas; mares juxta atque fœminæ facies atque artus lineis quibusdam persignant; robusto corpore & moribus longe urbanioribus quam præcedentes. annona his copiosa, ob opportunitatem venationis & aucupii; Crebri & piscosi amnes, qui ab Arcto descendunt, atque illorum unus vasto alveo, in Oceanum Septentrionalem exire creditus: multi quoque hic lacus falsi, quorum aquæ æstate in optimum salem coagulantur: barbari denique hi valde bellicosi sunt, nam prima nocte, qua Hispani castra sua communiverant, tantum sagittarum nimbum in illos effuderunt, ut quinque equos exanimarent, totidemque gravissime sauciant, nec ullum intactum reliquissent, nisi ab excubitoribus fuissent prohibiti. Hisce in hunc modum perpetratis, pago suo deserto, in montana se proripuerunt; verum Præfectus cum quinque militibus & interprete suo, atque aliquot provincialibus illos assequutus, blando alloquio ita permovit ut ad lares suos redirent & vicinis suis per nuncios significarent; Hispanos innoxium iter per provincias agere & ab indigenarum corporibus vim & bonis illorum rapaces manus continere: Itaque *Regulo* prius munusculis quibusdam delinito, cæteris haud difficulter persuasum fuit, ut magno numero Hispanos aliquot dierum itinere comitarentur. Secundum ripam magni illius fluminis incessum, per varios pagos eorundem populorum, duodecim diebus: barbari autem à vicinis admoniti, inermes in via occurrebant, & annonam aliaque necessaria gratis subministrabant; inter quæ rupicaprarum tergora eminebant tam industriè præparata ut cum Belgicis certarent. Vestibus hæc natio utebatur, & levem

vem religionis cognitionem videbatur habere, nam cœlum intuentes, quod sua lingua *Apalito* dicebant, numen designabant & dominum universi, vitæque & omnium bonorum munificum largitorem profitebantur: Fœminæ ipsorum atque liberi, Religiosum qui in exercitu erat, accedebant ut ab illo benedictionem impetrarent; quumque interrogarentur à quibus hanc Dei cognitionem accepissent, responderunt à tribus Christianis & uno Nigrita, qui hac iter habuerant, & aliquo tempore lib. 3. c. 4. hic fuerant commorati: *Cabecam de Vacca, Dorantium, Castillum* & Nigritam illorum designari ex plerisque indiciis constitit, de quibus supra egimus. Hispanos hinc digredientes, plurimi indigenarum multos dies officiose sunt comitati, dum fluminis ripas prosequuntur. Paucorum dein dierum itinere ad alium Indorum pagum ventum; qui vicinorum fama exciti Hispanis ultro obviam venerunt, cum multis plumariis ornamentis, quæ mira colorum varietate contexta erant, & tunicis gossypinis, quæ cæruleo atque albo colore distinctæ erant Sinensium in modum.

Tam viri autem quam fœminæ, tergoribus ferarum optimè præparatis induti erant: Nomen horum barbarorum ob defectum interpretis cognosci non potuit, lapides deinde aliquot ipsis exhibiti quibus dices metallorum venæ permixtæ erant, quæsitumque an solum ipsorum ejuscemodi alicubi absconderet: responsumque ab ipsis per signa, tales lapides maxima copia reperiri in Provincia quæ quinque dierum itinere abesset versus occasum. Comitati porro Hispanos viginti & duas leucas per suam provinciam, ad proximam conduxerunt, incolis multo adhuc frequentiore, & ad ejusdem fluminis ripas sitam. Hic Hispani ab Indigenis perhumaniter accepti & munusculis quibusdam donati, annona quoque, & optimis imprimis piscibus quos vicinus lacus nutrit, triduum substiterunt; barbaris interim suo more choreas ducentibus; provinciæ nomen intelligere haud potuerunt, cæterum amplissima visa & soli ubertate, cœli bonitate, atque adeo metallorum copia nulli secunda. Inventus hic unus è *Conchorum* gente, qui signis quibusdam indicabat, quindecim dierum itinere versus Occidentem ingentem Lacum abesse, multis barbarorum oppidulis in ambitu cinctum, qui & vestibus uterentur & annona abundarent & amplissimas ædes incolerent; seseque ducem offerebat; verum quum iter monachorum liberandorum causa susceptum ad Arctum pertineret, ad occasum in præsens omittere visum. Quindecim inde diebus per inculta loca & vastas sylvas, quæ pinis abundabant, ab Europæis nihil diversis, iter actum, & octuaginta circiter leucas, uti putabant, progressi, ad exiguum & infrequentem pagum pervenerunt, in quorum mapalibus, quæ è stramentis leviter contexta erant, multa cervorum tergora repererunt & salis candidi & optimi copiam. Hi barbari Hispanos non modo humaniter exceperunt, sed & duodecim diebus secus ripas fluminis *del Norte* conduxerunt ad provinciam quæ hodie *Nova Mexicana* appellatur. Utamque fluminis ripam populea sylva tegebat, nonnusquam quatuor leucas lata, plurimæ quoque nuces & vites hic visæ, biduum per hæc sylvas profecti, in decem pagos inciderunt utriusque ripæ ap-
 40 positos, in quibus supra decem millia hominum agere visa. Perhumaniter hic accepti & in pagos deducti, ædes ipsorum vastas & quatuor contignationibus in altum substructas repererunt, cum multis atriis, conclavibus & tepidariis adversus frigus: tam mares quam fœminæ gossypinis tunicis & ferarum exuviis vestiebantur ad Mexicanorum normam, & quod insolens barbaris, ideoque Hispanis novum visum, utebantur calceis atque ocreis quæ è ferarum tergoribus & taurino corio confuta erant. Fœminis capillus bene pexus & eleganter erat dispositus, nec ullo præterea velamine caput tegebât. Singulis pagis sui Reguli erant, qui per præcones suos edicta populo denuntiabant. Quamplurima passim idola visa quæ venerabatur, & in singulis pene ædibus Sacra Dæmonis cultui dicata, & quemadmodum Christiani secus vias cruces fixas habent, ita hi capellulas quasdam pictas atque ornatas, in quibus Dæmonem pernoctare & genio indulgere credunt, quum ab uno pago ad alterum movet. Studiose colunt agros & in singulis arvis quatuor palos figunt, eisque tectum desuper imponunt, ut agricolæ sub ipsis cibum capiant & meridie conquiescant: Solum fere montosum & pinorum lucis obsitum. Arma sunt validi arcus & sagittæ acutis silicibus asperatæ, oblongi lignei gladii & multis acutis silicibus utrimque muniti, ita ut hominum corpora valido ictu dividere apti sint, parmæ denique crudis taurorum tergoribus obductæ.

Provincia de los Tiguas, de los Quires, Cumanes, Ameyes, Acoma, Zuny, quorum provincia ab Hispanis Cibola dicitur, lustrata.

Tigues.
Poala.

POST quatruidi in superiori provincia moram, ad proximam *Tiguarum* transierunt, quæ sedecim pagis incolitur; in quorum uno *Poala* Franciscum Lopezum & Augustinum Ruizium cum suis trucidatos cognoverunt. Indigenæ autem vicinique hujus facinoris sibi conscii & Hispanos vindices metuentes, laribus desertis propera fuga in montana se receperunt, neque ullis blandiciis potuerunt reduci. In 10
tuguriis illorum magna annonæ copia reperta, multæ gallinæ, aliaque; numerus incolarum certo cognosci haud potuit. Quum itaque monachos trucidatos comperissent, deliberatum inter illos, in novam *Vizcayam* ne redire an ulterius progredi consultius foret, hæsitatumque aliquandiu, donec grandium & opulentarum provinciarum versus ortum fama gliscente, *Bernardino Beltramo* haud abnuente, porro lustrare visum, ut certiora ad Regem referrent, nec tamen exercitum totum periclitari; sed præfectum tantum cum binis militibus hoc iter suscipere. Is biduo à castris progressus aliam provinciam intrat, undecim pagis cultam, & ita frequentem ut quadraginta millia 20
animarum hic reperiri judicarent; Ager fœcundus erat & bene cultus, *Cibola* fines quam proximè contingens; tauris vaccisque ita abundans, ut tergoribus indigenæ se vestiant; qui moribus & institutis à vicinis nihil discrepant; hic multa metalla esse verisimile est & non pauca in tuguriis visa: Indigenæ varia colunt idola; cæterum amicè susceperunt Hispanos. Hisce observatis ad castra reditum, ad quæ interea alterius provinciae fama pervenerat, quam vocant *de los Quires*, quæ secundum ripas fluminis *del Norte* sex leucas aberat; ad quam contendentes, quum jam unius tantum leucæ intervallo abessent, ab indigenis qui magno numero obviam venerant, amicè sunt invitati: quinque tantum pagi hic visi, qui à quindecim millibus tenebantur, idololatriis quemadmodum præcedentes. Hic picam cavea conclusam viderunt ut solent in Hispania; itemque umbracula (vulgo *Tirazoles*) quibus Sinenses utuntur Solis, Lunæ, & Stellarum imaginibus eleganter picta. Hic poli altitudinem 30
dimensi, ad septimum & trigessimum gradum cum semisse se pervenisse observarunt.

Cunames.

Quatuordecim leucas versus eandem plagam progressi, aliam provinciam ingrediuntur, *de los Cunames*, in qua quinque municipia offenderunt, quorum maximum dicebatur *Cia*, adeo vastum ut octo fora rerum venalium complecteretur; domus calce illitæ erant, variisque coloribus pictæ; incolæ quantum æstimare licebat, supra viginti mille: elegantissima hic pallia dono accepta, cibique & mundè parati & bene cocti propositi; ut liquido appareret barbaros hosce urbanitate & cultis moribus reliquos longe anteire: nec ditiorum metallorum indigi erant, montesque quibus illa tegebantur ultro ostentabant.

Ameyes.

Huic provinciae versus Corum proxima erat circiter sex leucarum intervallo, provincia *de los Ameyes*, in qua septem municipia numerantur & circiter triginta millia incolarum, qui à vicinorum moribus nihil differunt.

Acoma.

Quindecim hinc leucis versus occasum occurrit *Acoma* vastum municipium, excelssæ & præruptæ petrae impositum, quod non nisi gradibus è saxo excisis, uno atq; angusto ascensu aditur: Proceres ultro ad Hispanos descenderunt, annonaque & multis muneribus donarunt: Sata illorum duarum leucarum intervallo aberant, quæ fossis è vicino flumine deductis rigabant, ad cujus ripas roseta visa Europæis similia: Metallis abundare videtur provincia, sed ob multitudinem & ferociam barbarorum non ausi fuerunt Hispani penitus illa scrutari.

Viginti quatuor deinde leucas ad occidentem profecti provinciam attigerunt, indigenis quidem *Zuny*, Hispanis vero *Cibolam* dictam; hanc *Franciscus Vasquius* olim fuerat ingressus, pluresque cruces hic fixerat; quarum nonnullæ etiamnum hic videbantur; repertique tres Christiani qui ab illo tempore ibidem morati, patrii idiomatis pene erant obliti, è quibus tamen cognitum; sexaginta dierum itinere ingentem lacum aut forte mare abesse, cujus ripæ plura & grandiora municipia assiderent; incolæque multo auro abundarent, *Franciscum Vasquium* hujus gnarum eo iter suscepisse,

pisse, sed duodecim dierum iter progressum aquarum inopia redire coactum, nec postea repetisse uti constituerat morte præventum.

C A P. XXIV.

Antonii de Espeio *itineris reliqua*, Zaguato *municipium*, Hubatum *provincia*, atque Tamorum.

10 **A**ntonius de Espeio superiori relatione in novam spem erectus, ad opulentam illam provinciam cum exercitu proficisci unice desiderabat, verum frater *Bernardinus* & longe major militum pars reluctabatur; tempus jam esse dicentes ut domum redirent & singula prout gesta erant, Proregi exponerent: itaque Duce suo cum novem aliis destituto, rectâ iter in provinciam unde egressi fuerant indicunt. Dux vero nihil cunctatus cum paucis ad occidentem contendit, & post viginti octo leucarum iter attigit provinciam, quam quinquaginta millia barbarorum incolere videbantur, qui adventus Hispanorum gnari, obviam suos miserunt, ut finibus suis illos prohiberent, excidium si contra niterentur comminati: Verum Espeius qua blanditiis, qua muneribus, primò nuntios, dein & reliquam turbam ita placavit ut ipsum cum centum quinquaginta Cibolensibus
20 haud inviti admitterent. Quumque primario municipio *Zaguato* jam appropinquas-
sent, circiter duo millia barbarorum cum plurima annona obviam venerunt, qui munuscula Hispanorum licet vilia maximi faciebant; quos Reguli subsequuti, tanto cum gaudio Hispanos exceperunt, ut farinam equorum pedibus objicerent, & hospitio intra municipium exceptos satis laute pro barbarorum consuetudine alerent.

Multi quoque mortales è vicinia accurrerunt, Regulis Hispanorum innocentiam atque humanitatem passim promulgantibus. Simplicitati deinde barbarorum præfectus illudens, monuit equos suos priori nuncio offensos, quo Hispanos finibus suis abstinere jusserant, grave ipsis damnum minari, cui ut prævortatur, domum
30 lapideam ipsis construendam, qua equi coercerentur; quibus illi credentes statim ejusmodi domum ædificarunt: discessuro autem quadraginta millia palliorum gossypinorum aliaque plura à barbaris donata; inter quæ & metalla erant, & dites argenti, uti videbatur, venæ. Barbari hi consentientia præcedentibus de ingenti illo Lacu loquebantur. Dux autem humanitati atque liberalitati hujus gentis confidens, quinque milites & Cibolenses omnes cum impedimentis *Cibolam* remisit: ipse cum quatuor tantum militibus & aliquot itineris ducibus, ad argenti metalla, quorum fama ad ipsum pervenerat, deflexit, eaque post quadraginta & quinque leucarum iter, invenit. Erat autem opulentissima & latissima argenti vena in vertice montis sita, qui nullo negotio ascendebatur: in ambitu plurimi barbari
40 vicatim agebant, qui Hispanos humaniter exceperunt & cum crucibus in amicitia significationem occurrerunt. Duo modici amnes hic visi, quorum ripas multæ vites tegebant, optimas uvas ferentes; & nucum nemora: linique Europæo non absimilis magna copia. Barbari autem signis quibusdam innuebant, haud longe abesse vastum flumen, & circiter octo leucas latum quod in Oceanum Septentrionalem exiret: Veruntamen Hispani longius abesse rati, illud adire neglexerunt; & compendiosiori itinere in *Zuny* provinciam regressi, monachum cum reliquo exercitu, & quos præmiserant, ibidem reppererunt.

Bernardinus paulo post cum exercitu discessit versus Novam Vizcayam: *Antonius* autem cum octo militibus ascendit secundum ripas fluminis *del Norte*; & postquam sexaginta leucarum itinere ad *Quirium* provinciam pervenisset; duodecim
50 post illa leucarum itinere ad Ortum facto transit in fines *Hubatum* ubi benignissime susceptus & annona adjutus, ditissima invenit metalla. Viginti quinque millia
barbarorum hic incolere visa, qui gossypinis palliis, eleganter pictis amiciebantur, uti & rupicaprarum pellibus bene præparatis. Cæterum montosa est regio, crebris pinis cedrisque obsita; Domus Indigenarum vastæ & quatuor contignationibus in altum substructæ.

Tamorum

Tamorum provincia unius tantum diei itinere aberat, qui quum Hispanos ultro admittere recusarent, recipere se & domum reverti satius visum. Calendis itaque Juliis anni cIo Io LXXXIII barbaro quodam ducente, alia via quam venerant secundum ripam fluminis descenderunt, quod ab armentorum copia, *Rio de las Vacas* dixerunt, & centum viginti leucas progressi ad Conchorum flumen repedarunt & mox ad vallem *S. Bartholomæi* unde primum digressi fuerant. Unde Dux omnem rerum gestarum seriem ad Proregem atque Hispaniarum Regem perscripsit. Hactenus è *Ioanne Gonsalio*.

C A P. XXV.

Expeditio D. Joannis de Onnate, Acoma capta & diruta, oppidum S. Ioannis conditum, Lacus Conibas obiter lustratus.

10

ANTE QUAM ab hisce mediterraneis & parum cognitis regionibus ad notiores revertar, unam adhuc Hispanorum expeditionem compendio hic subiiciam, cuius descriptionem *Ludovicus Tribaldus* Toletus ad *Richardum Hackluytum* anno cIo Io CV misit. *D. Ioannes de Onnate* anno cIo Io XCIX ex urbe Mexicana movens cum exercitu quinque millium, omnis sexus atque ætatis, largo comœatu, multo pecore, capris, armentis, jumentisque & cæteris ad talem expeditionem necessariis; perque varias provincias quingentarum pene leucarum iter agens, plures 20 gentes adiit, quæ oppida bene munita, eleganterque constructa incolebant, cum quibus fœdus atque amicitiam confirmavit, easque Regi Hispaniarum obnoxias fecit. Donec ad oppidum ventum à natura atque opere egregie munitum & editæ rupi impositum, cuius incolæ perbenigne quidem illum exceperunt & annonâ in præsens juverunt, copiosiore in futurum pollicentes; verum quum cognatum suum cum paucis militibus in urbem misisset ad promissa repetenda, multitudinem pene omnem in foro rerum venalium coactam offenderunt, quæ ex improvviso in ipsos jam rebus necessariis comparandis intentos coorta, cognatum ducis cum senis militibus trucidavit, reliqui faucii vix ægre evaserunt. Quæ ubi Dux accepit, fortissimum quemque 30 militum ad oppidum admovet & post aliquot dierum obsidionem crebrosque impetus, tandem irrumpit & multos mortales trucidat, paucos capit, oppidumque à fundamentis diruit. *Acoma* vocabatur hoc oppidum ad altitudinem duorum & triginta graduum & quadraginta scrupulorum.

Acoma.

Hinc rursus sine maleficio per provinciam profectus ad aliud longe maximum oppidum venit, cuius incolas haud invitos (terrebat nimirum *Acomensium* excidium) in Regis Hispaniarum fidem transire coëgit. Mox & aliud grande oppidum sine certamine in potestatem accepit, & aliquot suorum militum tauros *Cibolenses* quæsitum dimisit, qui *Francisci Vasqui* expeditione innotuerant: illi autem plurimos quidem viderunt, paucissimos vero, ea est animalis ferocia atque velocitas, potuerunt capere, qui ab exercitu cum summa admiratione spectati. 40

S. Ioannis oppidum.

Deinde parta sibi tuenda ratus, urbem condidit quam *S. Ioanni* dedicavit, & fœdere cum vicinis confirmato, ditissima argenti metalla aperuit, omnemque operam convertit ad barbaros ad Christianam religionem traducendos.

Conibas lacus.

Anno deinceps cIo Io CII aliud iter ad famosum flumen *del Norte* suscepit & ab accolis peramicè est habitus: atque inde ad ingentem illum Lacum *Conibas* transit, cuius ripis ingens oppidum adsidet, septem leucas in longitudinem, duas in latitudinem patere visum, magnificis ædificiis instructum, quæ lucis, hortis & nonnusquam fossis à se invicem distinguuntur: Nulli barbari visi, quare Dux hanc solitudinem suspectam habens, copiasque suas tanto molimini haudquaquam pares sentiens, paucos equites speculatum præmittit; qui oppidum ingressi, per latissimas plateas obequi- 50 tarunt, nemine obvio, donec ad forum rerum venalium ventum fuit, ubi ingens hominum multitudo se communiverat. Quibus ad Ducem relatis, consultius visum reverti domum, & oppidi hujus expugnationem in aliud tempus differre. Hæc *Tribaldus*.

Post illa plures expeditiones in Novam Mexicanam, uti videtur, susceptæ, quibus factum ut regiones illæ tandem in provinciam redigerentur; uti satis apparet ex iis quæ

quæ à Benavidio narrantur, cujus relationis jam ante mentionem feci; hic autem ut descriptionem hujus partis concludam, subjiciam recentissimam Novæ Mexicanæ descriptionem ab ipso proditam, è qua limites & qualitates illius melius elucescent, & quæ oppida ab Hispanis ibidem hodie habitentur liquidò patefcet.

C A P. XXVI.

*Recentissima Novæ Mexicanæ descriptio, è commentariis
Alfonfi de Benavides Franciscani.*

10 **N**ova Mexicana aut saltem illius metropolis *S. Fidei* sita est ad trigessimum septimum gradum ab Æquatore versus Arctum; ad eam iter est ab argentifodinis *S. Barbaræ*, per Conchorum provinciam, quæ flumine quod hujus gentis nomine signatur, à Nova Hispania dividitur. Inter *Sanctam Barbaram* autem & Flumen *de Norte*, centum leucæ intersunt, quæ magno discrimine transeuntur per *Tobosos*, *Tarrahumares*, *Tepoanes*, *Tomites*, *Sumas*, *Hanos*, aliasque gentes barbaras & præferoces; hi nudi agunt, inter se discordes & mutuis cædibus infesti, arma ipsorum sunt arcus & sagittæ, quibus hætenus ex insidiis præsertim, gravia damna Hispanis intulerunt. A flumine *del Norte* itidem centum leucæ numerantur ad Novam Mexicanam; in quibus primo degunt barbari quos vocant *Mansos* & *Gorretas*; mares penitus
20 nudi agunt, fœminæ ab umbelico cervorum tergoribus pudenda velant; habitant in tuguriis, quæ è ramis arborum componunt, nullam sementem faciunt, sed crudis carnibus vitam tolerant, neque ab immundis animalium visceribus abhorrent; jam autem ad fidem Christianam se componere cæperunt: Deinceps *Apaches* populosissima natio, de qua paulo post plura dicam. Ab his secundo venit ad flumen *del Norte*, à quo Nova Mexicana exordium capit, centum leucas in longitudinem patens versus Arctum; A *Sancto Antonio de Senecu* primo *Birorum* pago, ad pagum *S. Hieronymi* in provincia *Taorum*; complectitur autem plures barbarorum gentes quæ hoc ordine jacent. A flumine *del Norte* incipiunt *Piri* qui vestibibus amicti & bene culti,
30 agunt: magna ipsis *Mayzii* copia & leguminum, etiam gossypii; solum quippe eorum fœcundum, aër salubris & temperatus; amnes piscosi, sylvæ multas fructiferas arbores, nuces, quercus, & præsertim pulcherrimas pinus nutriunt. Principale oppidum, (uti & tota provincia) hodie *Socorro* dicitur ab Hispanis, quia hic primum post longum & molestum iter, largo comœatu famem enecaverant. Hic anno *MDCCXXVI* primum fidei Christianæ sementis facta, & tria templa extructa in municipiis *Senecu*, *Pilabo*, & *Sevilletta*. Ingentem hic auri & argenti copiam, ad quinquaginta pene leucas terræ venis occultari produnt, omniaque ad metalla lavanda & eliquanda in vicino opportune suppetere, solum operas & industriam metallicorum desiderari. *Piros* excipiunt *Teba* cum xv pagis & duobus templis affabre structis, nam &
40 hi jam Christianismum amplectuntur. *Tebas* porro *Queres*, quibus vii sunt pagi & tria templa. Ab his atque à flumine x leuc. versus ortum, *Tompies* degunt, quibus xv sunt pagi, præcipuus *Chilili*, & sex templa; provincia hæc infœcundior est & cœlum frigidius, salinas tamen obtinet maximas, x leuc. à metallis *Socorro*. Rursus ad Arctum conversis x leuc. occurrunt *Tani*, cum quinque pagis, quibus unicum est templum. Succedunt versus eandem plagam *Peici* cum unico pago, sed longe frequentissimo & sumtuoso templo. Solum frigidum & infœcundum. Ab his vii leuc. ad occasum jacet oppidum *S. Fidei*, regni hujus metropolis, ubi Governator provinciæ & circiter ccl Hispani habitant: licet autem adeo pauci sint & illorum vix quinquaginta armis bene instructi, tamen ob insolita barbaris arma & crudelissima supplicia quæ in perduelles crebro irrogant, indigenis tanto sunt terrori, ut
50 multa ipsorum millia facile coërceant. Ad eandem plagam & versus flumen *del Norte*, à quo paulo recesseramur, habitant *Teoa*, in octo pagis, omnium primi fidem amplexi, ideoque Hispanis supra modum obnoxii; tria habent templa; & solum haud infœcundum. Ab his quidem ad occasum & trans flumen degunt *Hemes*, quibus duo sunt templa; ad arctum autem & secus ripam fluminis *Picuries* & vii leuc. ulterius *Taosii*. A *Querum* rursus provincia & extimo illorum pago *S. Anna* ad occasum,

Acoma

Acoma. *Acoma* jacet, munitissimus locus, super editam & undique præruptam petram, difficillimus aditu; cujus Incolæ multos Hispanos & plures barbaros superioribus annis neci dederunt; anno demum 1510 c. xxix pacem cœperunt amplecti: xxx leuc. magis ad occidentem habitant *Zumi* in xii pagis, quibus solum est fertile & annona copiosa; & totidem rursus leuc. *Moqui*. Atque hi quidem omnes aut Christianismum jam amplexi sunt, aut quotidie amplectuntur: & quum adhuc gentiles essent, decorè se uterque sexus amiciebat gossypinis tunicis & tergoribus ferarum; & certis monilibus aures & cervices ornabant, nam turquesias gemmas hic reperiri satis constat. Solum maximam partem fœcundum est, & ingenti fœnore reddit maizium, triticum & legumina: etiam crocum fert: arbores hic fructiferæ variæ, cerasi, pruni præcoces, 10 tunæ, mali cydoneæ, nuces, quercus glandiferæ, mori, aliæque; pinus quoque ab Europæis nonnihil diversæ quæ magnam copiam pinearum nucum ferunt. Multi amnes piscosi & lacus, inter fluvios excellit flumen *del Norte*, quod optimas trutas & anguillas aliosque pisces nutrit. Ferarum ingens numerus, cervorum ingentium, quos ita cicurant, ut currus ducant; leporum, cuniculorum, vulpium, luporum, leonum & pardorum, felum silvestrium & rupicaprarum insigni agilitate & velocitate. Armenta quoque è Nova Hispania huc traducta ingens incrementum capiunt. Uti & pecudes. Æstate hic supra modum æstuat, hyeme autem acriter friget, ipsaque maxima flumina glacie concresecunt ita ut currus equosque ferant.

Tota hæc regio, quam *Novam Mexicanam* vocant, ab omnibus pene lateribus am- 20 bitur ab *Apachibus*, numerosissima gente & imprimis bellicosa; differunt ab aliis barbaris idiomate & pronunciandi modo, tarde verba ponderantes, quum cæteri velocissime ea profundant: sine certis laribus, in tentoriis degunt crebro loca mutant; cervinis tergoribus amiciuntur tam fœminæ quam mares; fœminas plures alunt pro libitu; adulteria hic crudeliter puniuntur, deprehensis aures & nares truncando; superioribus parent; & juventutem sedulo instituunt & castigant quod aliis barbaris insolitum; Solem denique & Lunam plerique pro numinibus venerantur. Horum lingua pro diversitate provinciarum dialectis nonnihil variat. Iidem ab Hispanis certis agnominibus distinguuntur, *Piris* finitimi *Apaches del Perillo*; his contermini *de Xila*; ad Arctum porro *de Navaio* (hi vastum terrarum spatium ad occidentem oc- 30 cupant & ad fretum *Anian* pertingere creduntur; à Nova Mexicana versus ortum *Apaches Vaqueros*, ab armentis illis gibbosis, (hæc alibi descripsimus) quæ maximo numero possident. Per hosce ad eandem plagam orientalem transitur cxxi leuc. itinere ad *Xumanas*, *Iapies*, & *Xabotao*s; quibus finitimi sunt ad ortum *Aixai* & provincia *Quivira*; à qua ad Sinum *Spiritus Sancti*, (qui jacet inter promontorium *Apalaches* & *Tampicem* Arctoum Novæ Hispaniæ terminum, viginti novem gradib. ad Apaches. Æquatore) tantum centum leucas produnt Hispani. Atque hæc compendio de cerpsi è relatione *Alfonsi de Benarides Franciscani*, Madriti typis expressa anno 1510 cxxx.